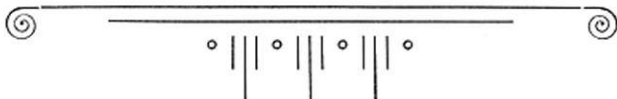

LJUBLJANSKI ZVON

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

I. Vasil Levski.

(Obešen v Sofiji dne 6. februarja 1873.)

„Той, който падне въ бой за свобода,
той не умира; него жалѣятъ
земя и небе, звѣръ и природа,
и пѣвци пѣсни за него пѣятъ...“

Христо Ботевъ.

Šveti Nikola v Karlovu belem!
Oj, kaj luči spet v čast ti gori,
in kaj zbralo spet v cerkvi je tvoji
k službi božji se danes ljudi!

Pa saj danes je sveta nedelja.
Rad praznuje jo verni Bolgár,
rad gre molit tja s srcem pobožnim,
pred Gospodov pokleknit oltar.

In baš v svetega Nikole cerkvi,
ah, kakó se pač moli lahkó,
kadar mladi diakon Ignatij
tak nebeško prepeva lepó.

O, diakon Ignatij! Dar petja
tebi krasnega dal je sam Bog.
Kdo bi takraj in onkraj Balkana
lepše peti znal v cerkvah okrog!

Ko zapoješ tí pesem presveto,
ves zamaknjen molilcev je zbor;
kakor zvon se srebrni razlega
v slavo božjo tvoj čisti tenor.

Na bolgarski ti zemlji ní para
med pobožnimi pevci nikjér.
Ti si mojster, diakon Ignatij,
slavec karlovski, tí kaludžér!

O, zapoj, zapoj skoro, diakon!
Glej jih, kaj se je zbralo ljudi
danes zopet v svetišču prelepem,
ki bi radi te slišali vsi! . . .

In zaorila pesem je krasna.
Znani glas pa je pesem zapel
in namah je začaral vso srenjo,
tisoč src je navdušil, razvnel . . .

Kakor angel na svojih perutih
dvíga pevec vsa srca v nebó . . .
Kakor danes prepeva diakon,
nikdar pel še doslej ni takó!

Ali, kaj je to? Kdo je ta pevec?
Saj diakon Ignatij to ní!
To ní pevec v obleki meniški —
pred oltarjem drug pevec stóji!

Kakor listje šepče po drevju,
kadar veter zapihne črez gaj,
med molilci šepet zašuštel je,
gre od ust do ust dalje sedaj . . .

»Kdo si pevec v obleki posvetni
na Ignatija mestu tí tam?« . . .
In vihár, ki se dvignil je v cerkvi,
potolaži ta pevec ga sám:

»»Jaz sem pevec vaš, bratje predragi!
Čuli danes ste zadnjič moj glas.
Nisem več pa diakon Ignatij,
kaludžér sedaj nisem več jaz!

»»Slekel haljo meniško sem danes,
dal ostrič sem si dolge lasé . . .
In proklel sem vso svojo preteklost . . .
Vasil Levski mi zdaj je imé!

»»Pesmi svetih ne bom več prepeval,
ne drugod in ne v cerkvi več tej . . .
Peval pesmi bolgarske bom naše
po očini okoli poslej!

»»Pel o jarmu sramotnem bom našem,
ki se roga svobodni mu svet;
o verigah bom peval železnih,
ki že tisoč jih nosimo let!

»»Pel o raji bom sužnji balkanski,
ki v verigah in v jarmu trpí;
in trpí, onemaga in hira
in umira in samo -- molčí . . .

»»To sem htel vam povedati danes:
Ni meniha Ignatija več!
Hajduk Levski stóji zdaj pred vami,
a molitvenik zdaj mu je meč! . . .«

Dvignil Levski je glavo ponosno
in odišel iz cerkve molché . . .
In ozirali so se molilci
za diakonom svojim strmé.

* * *

Po deželi bolgarski, kjer rože cvetó,
a pod jarmom vzdihuje še raja,
popotujejo tajno junaki trije
dan za dnevom, od kraja do kraja.

Kešiš Prvan — to prvi je, pevec slovit.
Pesmi narodne sladke prepeva.
Kamor pride, vse glas navdušuje njegov,
poslušalcem vsem srca ogreva.

In povsod ga je dosti. Podunavje zdaj
sluša grlo njegovo sloveče;
tam sofijsko ga polje posluša sedaj,
zdaj pobrežje Maríce šumeče.

Po Balkanu visokem potuje povsod.
Po vseh gozdnih srečavaš ga potih.
Petja takšnega čuli še niso doslej
po teh sóteskah gorskih in kotih.

Danes pevec naš tu bogatinov je gost
in piruje vam v hiši veljaka,
jutri druží s pastirji planinskimi se
in prestopa tam prag siromaka.

In še v konakih turških tak mimogrede
Kešiš Prvan se pevec oglasi;
kajmakamom in pašam pokloni se rad,
za zabavo zapoje jim včasí . . .

Bil tam v Plevni sem zadnjič . . . Novembrska noč . . .
V Anastasija - Popa mehani¹⁾
Kešiš Prvan med nami pri vinu sedi.
Vsi smo dobri prijatelji zbrani.

Vsi molčimo zamišljeni . . . Prvan pa nam
pesem svojo najlepšo zapoje:
»Vstani, raja bolgarska! Že svita se dan!
Zdróbi sužnje verige že svoje!«

¹⁾ krčma.

In s solzámi v očeh smo mu segli v rokó:
»»Vasil Levski! Ná naše desníce!
Tvoji, pevec, smo vsi! S tabo pojdemo v boj
za svobodo, za naše pravice! . . .«

Potnik drugi — Vasilij Ivánov je to.
Po vseh sejmih bolgarskih potuje;
konje iskre in vole rejene — vse vprek
za zlató ta trgovec kupuje.

Nakupuje živino, gredoč pa čudak
razpečava še knjižice svete.
V njih življenje svetnikov se čita lepó
in pobožne molitvice vnete.

Na Podunavju srečaš sedaj ga lahkó,
a sedaj ob Marici šumeči,
zdaj v Sofiji, zdaj v Burgasu vidiš ga tam
sredi trga, v poulični gneči.

Pod Balkanom seznanil bil jaz sem se ž njim,
v Kazanlíku, v predmestni gostilni.
Tu sedeli s trgovcem do pozne noči
smo sodrugi njegovi številni.

In skrivnostno Vasilij Ivanov velí:
»Pijmo, bratje! Nalijte si vina!
»Saj kupčija cvetè . . . Skoro naša bo že
po Bolgarskem vsa turška živina!

»Ali znate že, bratje, iz mojih vi knjig
mi na pamet molitvice svete?
»Sram pred tabo nas je, o svobode ti Bog,
da verige še nosimo klete!«

»»Znamo tvoje molitve« — prisegli smo vsi —
»»Vasil Levski, naš vodja častiti!
Za očine svobodo mi čemo s teboj
hrabro vsi se do smrti boriti! . . .«

In še tretji popotnik vam roma okrog!
 Oglu-Aslan to, derviš je mladi;
 po postavi atletske, po sivih očéh
 in po rusi sem spoznal ga bradi.

Vso Bolgarsko prehodil že derviš je naš,
 nočeval po vseh skritih je kotih.
 Po gorovju balkanskem je kakor doma,
 po vseh cestah ga vidiš in potih.

Po sofijskem zdaj polju nabira daróv,
 zdaj berači v Podunavju ravnem;
 ob Marici ubogajme prosi sedaj,
 po Plovdivu potiče se slavnem . . .

Oglu-Aslan, naš derviš, je velik čudak!
 On ogiblje se vseh muslimanov;
 páš in kádijev, begov ne mara nikjer;
 hodi samo okoli kristjanov.

Oglu-Aslan bil zadnjič pri meni je spet.
 Pa mu rečem zaupno med vrati:
 »Vasil Levski! Mar rajši si derviš sedaj,
 nego bil si diakon Ignatij?!«

»Molči! Samo pomagaj, da spravimo brž
 v raj prorokov vse turške té paše!
 Ah, potem vse, kar vidiš pod solncem ti tod,
 to svobodno bo, to bo vse naše! . . .«

* * *

Pod snegom spi Kakrinska plan. »Kdo trka?«... »Jaz, prijatelj tvoj!
 Utilnil je samotni han.¹⁾ Pri tebi prenočim nocój . . .«
 Noč črna ga pokriva. »Ah, tí, Vasilij Levski!?»

Krčmar le stari še bedí »Jaz sám, baj-Hristo! To je mraz!
 in pri ognjišču sam sedí, Skoz zámete sem delal gaz
 denarje šteje svoje . . . si do pasú do tebe . . .«

¹⁾ gostilna s prenočiščem na kmetih.

»Segrej, apóstol, se, segrej
in, kod si hodil, brž povej!
Potem, potem — pobegni!

»Pobegni, skrij se še nocój!
Vohunov turških divji roj
te tod že dolgo išče! . . .«

»»Kaj? . . . Ti me že čez prag podiš!
Sovražnikov se ti bojiš?
A jaz se ne bojim jih!

»»Dvanajst let nisem se jih bal,
dvanajst let sem jim kljubovál
po vsej bolgarski zemlji . . .

»»Baj-Hristo! Narod je z menój!
Pripravljen je, da plane v boj,
ko le z rokój mu mignem.

»»Ti sám veš, nisem baš zaman
budil jaz raje noč in dan,
da naj zdrobí okove . . .

»»Zdaj tu, zdaj tam ko Ahasvér...
počitka in mirú nikjér . . .
brez doma in brez strehe . . .

»»In danes ta teptani rod
poln strelnega prahú je sod
in čaka, da užgem ga . . .

»»In jutri vržem iskro vanj,
ki strese padaša iz sanj,
da hlapci smo njegovi! . . .««

»Čuj! Zunaj tam tá votli vdar! . . .«
»»Ej, to božični je vihar,
ki lomi staro drevje! . . .««

»O beži, beži, Levski moj!
Odtod se reši še nocej!
To turški so vojaki! . . .«

»»Baj-Hristo, ti se res bojiš?
In ti me v sneg in led podiš
o polnoči iz hiše!

»»Ah, nimam res mirú nikjer?
Preganjan sem ko divja zver,
ki skriva se pred lovci . . .

»»Vsak dan drug kazati obraz
na potovanju moram jaz
ko tat, ki je utekel . . .

»»Zdaj pevec sem, vesel goslár,
trgovec konj sem in knjigár,
a jutri derviš turški! . . .««

»A kaj je spet tam zunaj to? . . .
Če Turki v han sedaj vderó!
Oj, beži, beži, Levski! . . .«

»»Ne, Hristo! Jaz se ne bojim,
in tu ostanem, obsedím —
pa naj se svet podere!

»»Naj pride sám peklenski črt,
naj pride póme sama smrt!
Pripravljen sem umreti . . .

»»Nekdaj sem vrh Balkana stal.
Tam v zvezdah sem polnočnih bral
usodo temno svojo . . .

»»Jaz v grobu bodem prah, pepél,
nad mano bo Bolgár vesel
pel pesem o svobodi.

»»Svobode solnčni bode dan »»»»Odprì, baj-Hristo, nam, odprì!
 obseval takrat naš Balkan . . . Pri tebi gost se ljub mudí . . .
 Minula noč je robstva! Poznali bi ga radi!«««

»»Jaz solnca videl več ne bom, In v han se vsuje Turkov roj . . .
 ki bo sijalo na moj dom, In kratek je obupni boj . . .
 svobode zlate solnca . . .«« Ujet je lev in ranjen . . .

* * *

O Sofija ponosna! Kaj nič te ni sram?
 Kaj godí se na trgu zdaj strašnega tam!

Krasen zimski nad mestom razpenja se dan.
 Jata črnih podí pa po zraku se vran.

Vasil Levski na turških vešalih visí.¹⁾
 Truma Turkov, Ciganov krog njega stoji.

Rabelj Durmuš reží se mu v mrtvi obraz:
 »Kaj tak bled si, diakon moj? Je li ti mráz?

»Vrat z vrvjó ti zadrnil ciganski je sin.
 Za plačilo dobil je žolt turški cekín!

»Haha, bratje! To danes bo praznik in ples!
 Hvala lepa za to ti, o Levski, zares! . . .«

Said-paša pred mrtveca gre za korák:
 »»Iz pastí zdaj uidi, če moreš, lisják!

»»Oglu-Aslan ti derviš, med narod spej svoj!
 Na upor ga spet ščuvaj in goni ga v boj!

»»Kešiš-Prvan, balkanskih hajdukov glavár!
 Kaj ti raje zatirane nič več ni mar? . . .«

¹⁾ Na mestu, kjer je bil Levski obešen, postavili so mu leta 1895. dne 22. oktobra (st. st.) svobodni Bolgari veličasten spomenik.

A na strani tam raja bolgarska stoji,
in od daleč na Golgato svojo strmi.

Tam prijatelji Levskega zvesti stojé,
in upornikom krči se v prsih srcé.

Sije solnce prejasno na vrhu nebá . . .
Okrog puntarjev sama je črna temà . . .

In nobeden ne joče v trenutku se tém.
Posušilo trpljenje že solze je vsem . . .

Samo stiskajo svoje junaške pesti,
vzdih obupa iz prsi jim tajen kipí:

»Zbogom, Levski, apostol, veliki svetnik!
Za svobodo bolgarsko junak-mučeník!

»Ne, diakon, ti nisi umrl nam zaman!
Nepozabljen ostane današnji nam dan!

»Občudujemo te, obožujemo te,
Vasil Levskil Ej, mi še maščujemo te!«

A. Aškerc.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

I.

Čemu to pišem? Ha, čemu sploh še živim? — Brr, po vsem telesu me izpreleta mraz, kosti me skele, in žile so prenapolnjene z zastrupljeno, leno se pregibajočo krvjo. In ta kri mi sili in leze počasi navzgor proti možganom in tišči me, tišči, da jo komaj prenašajo senci moji. Moje oči so krvave in izbuljene ter strme tja v daljavo, iščoč nečesa, stikajoč po opori, na katero naj bi se naslonilo moje telo, katere naj bi se ovilo, da se ne zruši pod grozno težo. Čemu to pišem? Čemu še živim? Ali sam to vem? Ako pride ta rokopis v poznejših letih komu pred oči, naj se nikar ne muči ž njim, da bi ga prebral. Koristi ne bode imel od tega. Kvečjemu ga potlači nevidna roka k tлом, da ne bode mogel več vstati, ali pa mu bode pri srcu tesno, tesno, in negotovih korakov, s pridušenim jokom in s studom do vsega bode tedaj obiskal ljubico svojo. A ko bode hotel iztegniti roko, da bi jo objel okoli pasa kakor v prejšnjih, lepih dneh, tedaj mu bode roka omahnila in leno obvisela v naslanjaču. In glava se mu bode sklonila na prsi, in oko se bode branilo, da bi gledalo v cvetoči, ljubezni kipeči obraz! Bežal bode. — Čemu to? Rokopis naj uniči, raztrga naj ga, da se bodo kosci razkropili v vetru na vse strani; in njegova zadovoljnost bode ostala nekaljena, njegovo oko bode i nadalje gledalo v svet jasno in brezbrizno . . . Jaz pa pišem to samo spričo tega, da pozabim, kako počasi razpada moje telo, kako mi ginejo moči, kako se ulega na dušo mojo gosta, neprodurna tema. Tema . . .

Moja obleka je stara in oguljena. Na komolcih so se pri suknji zrahljale niti, in skozi nje se svetlika srajca. Hlače so okoli gležnjev zamazane in razjedene od prahu in blata. Pete pri črevljih so pošvedrane, a podplati zijajo ob straneh, kakor bi bili žejni. In klobuk je prepoten, in veliki mastni madeži na njem se vidijo že na sto korakov. Kaj ne, čudna obleka? Haha, ali se mi ne smejete, ko sem se vam predstavil? Me morda pomilujete? — Ljuba moja gospo-

dična, ti, ki imaš parfumovane lase in svilene robce, ki pišeš zaljubljene besede samo na duhteč, ozek in obliznjeno gladek papir, ti, katere noga pozna samo parket, ali ne zamižiš, ko vidiš pred seboj to čudovito sliko moje vnanjščine? Ali se ti ne zaviha fino oblikovani noseček, ko te doseže vonj, ki puhti od moje osebe? . .

Toda, kaj vnanjščina! Še vse lepša je moja duša! Haha, goba pri gobi, oteklina pri oteklini! Ali naj ti jo razgrnem? Ali si že slišala kaj o — recimo — Mrtvem morju? Vonj po žveplu, gosta, temno-umazana voda, ki v njej ne živi nobena božja stvarca, prazni bregovi, a nad njimi vedro nebo in lepo, zlato solnce božje! Vidiš, to je — duša moja! Da bi vsaj to solnce ugasnilo, da bi žarki njegovi otemneli in izgubili svojo pohotno toploto! Ah, potem bi vsaj lažje dihal, potem bi vsaj ne čutil take groze, vdal bi se in resignirano uklonil glavo . . Tako pa ne morem, ne morem . .

In to pišem v gozdu. Nekoliko vzvišen je ta kraj, in lep razgled se mi nudi tja doli do bele Ljubljane. Glej, od daleč se sivi ljubljanski grad, in dobro razločujem drevje na planoti. In spominjam se onih časov, ko sem še tamkaj skakal mlad dijaček, ko je še veselo plula kri po mojih žilah in me niti strah pred dvojko ni mogel ukrotiti! Pod gradom se svetlikajo cerkveni križi in rdeči kupola cerkve sv. Nikolaja . . .

Okoli mene je vse tiho. Jesen je. Prvi rumeni listi že leže pod drevesi, a kolikor jih je še po vejah, trepečejo in šume v tibi bolesti. Po deblih se opleta srobot, in veliki, predivasti njegovi šopi se bleste v jasnem jesenskem solncu. — V grmovju je zašumelo. Vejica se zaziblje, in prikaže se zvedava, drobna glavica taščice. In ta glavica se nagne na stran, in temno očesce me motri začudeno in milo, da me gane do srca. Tako me je gledalo samo še eno oko, a to pred dolgim, dolgim časom! . .

Pod menoj v daljavi se vije Sava. Motna je in kalna od večrajšnjega dežja, a vendar se včasih vzdigne val, ki se zablišči sreberno ter razprši v tisoč svetlih biserov. In vprašam se, kako me morejo take prikazni v naravi sploh še zanimati, kako je to, da mi pri njih še vztrepeče v srcu struna, ki bi bil menil, da je pretrgana že davno. Da, to je čudno! Pri vsem, kar sem doživel in prestal, pri vsej grozni temi, ki je legla na mojo dušo, pa me pretrese malenkostni naravni pojav, in svetel žarek šine kakor blisk v to temno noč ter jo za hipce razsvetli, da ni več tako črna, tako strašna. Ali ni tedaj še upanja, da ozdravim? Toda, kje naj iščem zdravila, kje hladila pekočim ranam, kam naj se obrne vzdvojeno srce?

Moj Bog, pred tebe, ki dihaš iz tisočerih dreves, obkrožujočih me, ki me gledaš iz zadnjih jesenskih cvetic, ki se mi bliščiš nasproti iz veličastnih valov šumeče reke ter rahlo plavaš nad mano neviden in nečuten na azurnem oboku, pred tebe, ki te že dolgo več nisem hotel poznati, pred tebe padam v prah, in srce mi vzklika glasno in obupno: Otmi me, o gospod, otmi me! Ne pusti, da me pogoltne brezdanje brezdnó, ki se je že privilo do mojih nog! Otmi me! —

II.

»Noter!«

Skoro nisem več poznal glasu svojega očeta, ki se je odzval na moje trkanje. Tako vesel in glasen je bil! Srce mi je utripalo skoro glasno, ko sem pritisnil kljuko ter stopil čez prag njegove sobe. Moj oče je sedel v naslanjaču, sklonjen nad mizo, ter je ravno obiral mastno bedro puranovo. Po prsih navzdol mu je visela snežno-bela servijeta, a obraz se mu je svetil zadovoljnosti in tihe sreče. Njegove oči so se smejale in so bile obrnjene na bedrce, in tolsti beli prsti so se ročno pregibali ob njem. Na mizi je čepela ozka buteljka in zraven nje kelihasta čaša, napolnjena do polovice s kipečim, zlatim vinom!

»Česa želite?«

Ni se ozrl kvišku in stavil je to vprašanje navadno, vsakdanje. Gotovo je mislil, da ga je posetil kateri njegovih dolžnikov. A mene je to vprašanje zbudlo, ponižalo. Kri ni voda. Ali pri njem je bila voda, to je kazalo vse. Ali bi mogel biti sicer tako zadovoljen, tako tolst in brezbrizen? Res, pričakoval sem bil, da najdem na njegovem obrazu nekaj, kar bi mi bilo pokazalo, da mož trpi, da ni pri njem vse v redu, da želi nekaj popraviti. Pričakoval sem, da je morda kes podaljšal poteze na njegovih licih ter mu zarisal vsaj trpko potezo okoli njegovih usten. Toda — nič! Leta, odkar ga nisem videl, so hitela mimo njega brezsledno; vsak novi dan ga je vidno pomlajal. In ali ni to prav? Čemu mi ni to všeč? Kakšen sin sem, da mu tega ne privoščim? Ta vprašanja sem si stavil pri pogledu nanj in čutil sem, da sem kriv. Toda pomagati si nisem mogel. Moj oče je egoist, a egoist sem tudi sam. — In še hujša nezadovoljnost se me je polotila . . .

Stopil sem korak dalje proti mizi in dejal sem tiho, komaj slišno:

»Oče! . . .«

V tistem hipu me je začelo nekaj dušiti v grlu, in komaj sem pogoltnil in zadušil jok, ki si je iskal duška iz tesnih prsi. A oče moj je povzdignil obraz od bedra ter me pogledal s svojimi malimi, svetlimi očmi. Toda v njih se je zrcalilo samo nekako začudenje, drugega nič, prav nič. Pogledal me je, kakor pogleda starejši hlapec mlajšega, ki je komaj isti dan vstopil v službo.

»Aha, ti si?«

In nasadil je na vilice šop bele endivije, odprl usta ter žvečil počasi, da se je slišalo hrustanje izpod njegovih zob. A jaz sem si nehote mislil: dobre zobe ima! . . . Kako se mi je videla ta misel neumna v tem hipu! Stresel sem z glavo, da bi jo prepodil, a vedno se mi je ponavljalo samo ob sebi: dobre zobe ima, dobre zobe ima! — To me je storilo nervoznega. In nobena pametna beseda ni hotela več iz mojih ust. Hipoma mi je ušlo: »Oče, dobre zobe imate!«

Ustrašil sem se ter se hotel popraviti. Ali očetu so se usta raztegnila na smeh, in dejal je hahljaje:

»To se pravi, sinko moj, da si mi nevoščljiv, in da kažem za svoja leta veliko predober tek. Ni li tako? — Eh, čakaj, še bode poteklo nekoliko Save, predno me poneso! In še potem ostane pri starem. Saj veš, ti ne dobiš nič! Haha!«

In smejal se je glasno ter pozvonil.

V sobo je stopila stara kuharica Marjeta. Ko me je zagledala, je vprla svoje oči ostreje v mene, da bi se prepričala, ali sem res jaz, ali je samo moj duh. A ko je videla, da sem res jaz, v lastni svoji koži, tedaj ji je šinila kri v glavo, in pripognila se je hlastno nad mizo ter začela pospravljati prazno posodo, ne izpregovorivši besedice.

Moj oče pa ji je dejal:

»Skrbi, da me zdaj nihče ne moti!«

Takoj nato je izpil ostanek vina iz kozarca, naslonil se v naslanjaču nazaj ter zamižal. In ni pretekla niti minuta, že je spal sladko, kakor spi dete v zibeli.

Marjeta pa ni vedela, kaj bi storila. Gledala me je nekoliko časa nema, a potem se je ohrabrila ter dejala tiho, a ostro:

»Oddalite se zdaj, saj lahko pridete pozneje!«

Ni mi bilo v mislih niti od daleč, da bi jo slušal. Lahko sem se spustil na bližnji stol, prekrižal roke v naročju ter mirno obsedel.

Tedaj pa ni rekla ničesar več. Oči so se ji zabliskale jeze, in sedla je na meni nasprotni stol ter zaždela. Samega z očetom me ni hotela pustiti . . .

V sobi je bilo mirno, čulo se je samo dihanje očetovo. Skozi nizko spuščene zastore so silili ob presledkih svetli solnčni žarki, po stropu je plazilo nekoliko muh, in nekje v lešu se je začulo rahlo pritrkavanje trdoglavovo. Tam v kotu pa je stala medenoročajna težka blagajna očetova.

Pogled mi je splaval po sobi. Vse je bilo tu še po starem. Ista stara oprava, isti red, celo isti vzduh! In glej, tam nad predalnikom tudi še vedno ista slika pokojne moje matere! Nad snežnobelim, nekoliko ozkim čelom širok okvir bujnih, črnih las, a pod obokanimi, plavimi obrvmi dvoje velikih, sanjavih in globokih, od dolgih svilenih trepalnic obrobljenih oči. Moj Bog, kakih oči! In ta izraz na nežnem, skoro prozornem inkarnatu njenih dražestnih lic! V tem izrazu leže odrpote cele knjige. Nekdo je želel, da ne bi bil ta izraz tako otožen, tako holesten, da bi dihal vsaj najmanjši znak življenja. Življenja? Haha, kakšnega življenja!? Moja mati je umrla za sušico, razumete, za sušico! In umirala je leta in leta! Ko sem jo izgubil, je bila stara komaj šestindvajset let, a jaz šele šest! Oh, dobro se še spominjam. V sosednji sobi je slonela v naslanjaču. Njena glava in hrbet sta se vdiral v bele, mehke blazine, katere so ji bili podložili; njeni roki s koščeniimi, prozornimi prsti sta bili speti druga v drugo, da sta se palca križala na vrhu. In okno je bilo odprto na stežaj. In njene že brezbarvne oči so strmele tja ven, tja na vrt, kjer je trosil majnik svoje cvetje po drevju in grmovju, kjer so prepevali slavci in je penica že znašala bilke za svoje gnezdo. Tedaj pa se je obrnila proti meni, ki sem čepel pri njenih nogah. In pogledala me je, in njena desnica je počasi polzela po mojih kodrih. Tedaj pa so zašepetala njena usta:

»Da bi bila vsaj jesen . . . vsaj jesen!«

A mene je prišla neka groza. Planil sem kvišku ter zavpil. V tem hipu so se začela odpirati vrata, prihiteli so oče, teta, postrežnica . . . soba se je polnila z raznimi obrazi.

Mati moja pa je bila mrtva. —

Mrtva. —

III.

Moj oče je veletržec. Njegovo premoženje se kopiči, valja se po zlatu. Pred nedavnim časom je še bil državni poslanec. Koliko je bil v to sposoben s svojimi štirimi realičnimi razredi in neko nemško trgovsko šolo, to ni moja zadeva. Jaz ga natančneje poznam samo izza štirih sten domače sobe. In tu vem, da se ni nikdar zame

veliko brigal. Bil je vedno osoren in redkobeseden, čestokrat surov, a zraven častihlepen in prezirljiv. Živel je samo sebi, svojemu trebuhu in svojemu denarju. A navzlic temu sem mu bil vdan, in ne motim se, ako rečem, da sem ga ljubil. V mladosti me je prepustil domačemu vzgojitelju, ki je moral z menoj stanovati in spati v isti sobi. Pozneje me je poslal v realko v Ljubljano, a po končani maturi me je pridržal doma, kjer sem se moral vaditi in delati v njegovem komtoarju pod vodstvom starega in izkušenega knjigovodje. Tam sem moral sedeti dan za dnevom točno kakor vsi drugi praktikanti. Proti temu ni bilo ugovora! Obedoval in večerjal sem skupno z očetom, in tu se je govorilo vedno le o kupčiji, semtertja o politiki, a drugega nič. Vzgoja moja torej ni veljala veliko. In to se je najprej pokazalo v družbi, ki sem bil včasih prisiljen zahajati vanjo. Videlo se mi je takoj, da nisem zrastel pod pazljivim in ljubečim očesom materinim, da me ni gladila mehka ženska roka, da niso sladke besede njene božale in negovale čuvstev mojega srca. Nekaj trdega in odurnega je ležalo v mojem značaju, a tega niti niso opazili toliko drugi, kolikor sem čutil to sam. In kolikrat sem prišel spričo tega v zadrego! Ta vedni neprijetni občutek me je prisilil, da sem začel iskati o prostih urah raje samote, negoli družbe. Često sem po leti posedal na vrtu v lopi ter bral, a jeseni sem samoten lazil s puško po očetovem lovu ter najraje stikal po najtemnejših stezah in goščah. In gozd se mi je priljubil, a ž njim so se mi priljubili tudi vsi njegovi prebivalci. Od začetka sem semtertja še ustrelil kako žival, a ko sem natančneje spazil njih življenje, tedaj mi je puška navadno ležala na strani. Sam sem pa čepel kje na kakem trhlem štoru, ležal v mehkem mahu ali slonel ob širokem deblu. Greh se mi je videlo, da bi ustrelil še kdaj žival, ki ima prav tako pravico do življenja kakor človek. In v sanjah vtopljen sem prebil čestokrat ure in ure na istem prostoru; pogrešal nisem ničesar in nikogar. Sam s seboj sem bil zadovoljen, ko je vladala okoli mene sveta tišina, ko nisem čul drugega kakor skrivnostno vršenje v temnih viških visokih smrek ali pritrkavanje žolne po preperelih deblih in njen glasni »piv, piv«, ko je švignila kakor blisk čez mojo glavo. In moje oko se je vzradostilo, ko so prihajali mehki solnčni žarki eden za drugim skozi goščo ter plesali po zelenem mahu, da so se videle njih nitke nežne in mehke kakor svila, in se je razgrinjala pred menoj najkrasnejša preproga, kakršne ne premore v svojih haremihi niti perzijski šah. Haha, le smeajte se, češ, da sem sentimentalen ter da pretiravam! Toda poskusite sami, vrzite se gozdu v naročje, seznanite

se ž njegovimi čudesi, in spoznali bode v njem to, kar sem spoznal jaz, našli bode v njem Njega, ki sem ga našel jaz! In vaše duše se bodo omehčale, in vi bode ljudje, ki bode čutili človeško, in vaše srce bode prevzelo usmiljenje do sobrata trpina . . .

Zakaj sem te zapustil, o gozd! . . .

Na realki sem imel tovariša Alfreda N., ki mi je bil od vseh najljubši. Bil je krotka in blaga duša, nadarjen in priden kakor nihče drugi. Do njega me je vedno nekaj vleklo. Ako sem le utegnil, sem se mu pridružil na izprehodu ali sem ga obiskal na domu, da sva študirala skupno. Spoznal sem ga bil do dna in videl sem, da je najidealnejši mladenič, kolikor jih je bilo med nami, kolikor sem jih jaz sploh kdaj videl. Od njega je bilo pričakovati veliko, in priznati moram, da sem bil jaz tisti, ki mu je mnogokrat prorokoval najsjajnejšo bodočnost. In že njegov idealno lepi obraz je moral vsakega sprijazniti ž njim, in imel je res tudi mnogo občudovalcev, mnogo prijateljev. Po dovršeni maturi je odšel na Dunaj na tehniko. Pri najinem razhodu sva si obljubila večno prijateljstvo. In res sva si nekoliko časa dopisovala prav pridno ter navduševala drug drugega za one ideale, ki sva jih gojila, dokler sva se še mogla shajati. Toda kmalu so romala skoro samo še moja pisma na Dunaj, a prijateljeva so bila vedno redkejša, resnejša in pisana v nekem tonu, ki me je presenečal takoj od začetka. Začel sem razmišljati o vzroku, a nisem ga mogel najti in ostal sem s svojim razmišljanjem nazadnje na cedilu, kajti njegova pisma so kmalu potem prenehala popolnoma. Jaz sem mu pisal še nekoliko časa, toda slednjič sem opustil dopisovanje tudi sam. In dolgo nisva vedela drug za drugega. Semtertja sem slišal iz ust kakega prijatelja, ki sem slučajno naletel nanj, da se mu godi dobro, da je veseljak ter da nima dozdej še nobenega izpita. A nikakor nisem hotel verjeti takih vesti . . .

Življenje moje je potem potekalo enakomerno, počasi, brez vsakterih dogodkov, enako življenju puščavnikovemu. Toda moje srce je bilo mirno, ni si želelo boljših dni. Semtertja sem se sicer videl sam sebi za svoja leta prestar, preresen in nenormalen. Ali v tem je moja noga vendar teptala božjo zemljo brezšumno in brezsledno! Včasih pa, ko sem začel o tem razmišljati, navdajala me je ta tišina z nekim strahom in srčno tesnobo. Toda vselej sem se takih občutkov otrešel naglo in energično, in nastopilo je zopet kmalu prejšnje stanje . . .

Nekega dne pa dobim hipoma in nenadno od Alfreda dolgo-vezen list, v katerem me prosi oproščenja, da je tako dolgo pozabil

name, ter mi naznanja, da pride prihodnji teden v naš kraj. Ako bi bilo mogoče, tedaj bi najraje videl, da bi mogel stanovati nekoliko časa pri meni, da bi pogrevala stare spomine ter se tako zopet pomladila za nekoliko let. — Kdo je bil veselejši od mene? Kakor že dolgo ne, mi je vzkipelo srce, in v duhu sem si slikal lepe ure, ki me čakajo ob prijateljevi strani. Razodel sem takoj očetu vsebino lista ter ga prosil, da smem sprejeti prijatelja. Bil je zadovoljen ter ukazal je pripraviti zanj vse potrebno, da bode stanoval udobno . . .

In res, že dva dni pozneje sem ga sprejel na kolodvoru. Komaj sem ga spoznal. Kar ga nisem videl, je bil zrastel, in njegove prsi so se bile razširile ter ga delale postavnega moža. Toda, ko sem mu pogledal natančneje v obraz, sem osupnil. Dasi nisem bil tačas še poznavatelj ljudi, dasi sem imel o človeštvu še jako primitivne pojme, vendar me je izraz na teh licih dirnil jako neprijetno. One idealne in prikupljive črte iz prejšnjih časov so se bile zabrisale docela, in namesto njih so se kazale neke meglene, sarkastične, celo nizke strasti izražajoče poteze. A oči so bile izgubile prejšnji čisti žar, ki je v njem plamtelo dokaj ognja, vnetega za vse lepo in vzvišeno, in mesto njega se je zrcalila tam samo še napol ugasla, izpod pepela komaj vidna, trepečoča iskra. In ko so se zaokrožila njegova ustna na nasmeh, s katerim me je hotel sprejeti ob sestanku, so se mi prikazale izpod njih skoro brezzobe čeljusti. Zazeblo me je, in obrnil sem oko v tla. V mojo dušo pa se je vselila neka mržnja do prijatelja. Nikakor ga nisem mogel biti vesel, dasi sem si takoj očital, da ne ravnam prav. Morda ga je izpremenila samo nesreča, in tedaj je moja dolžnost, da mu pomagam, kolikor je v moji moči . . .

V takih mislih sem molče korakal ž njim proti domu. A on je govoril neprestano, držeč me pod pazduho. Za nama je stopal postrešček, noseč njegov kovčeg. Ozrl sem se bil enkrat v naglici na ta kovčeg. Bil je ob robovih oguljen, in nekdanj črno usnje je bilo že dobilo rjavkasto barvo. Videlo se je, kakor bi bilo dolgo časa preležalo v kaki beznici med nečednimi, trhlenimi stvarmi, od katerih puhti jedek, zagaten vonj. A tedaj sem nehote povzdignil vnovič pogled na Alfreda. Vzdignil je bil prav levico proti meni. In tedaj sem bil zapazil, da mu škili izpod širokega rokava ne prečedna srajca.

A on je govoril in govoril. In kolikor več je govoril, toliko bolj me je mineval oni neprijetni občutek do' njega. Sčasoma sem pozabil njegovih čeljusti, pozabil oguljenega kovčega in umazane srajce in slišal sem samo še njegove besede, ki so bile duhovite

in dovtipne, dasi je bil glas njegov trd in hripav. Predno sva bila doma, sem bil prepričan, da je Alfred sicer nesrečen, a vedno še pošten in značajan človek . . .

In to je bila moja usoda . . . Usoda! . . .

IV.

Alfred je stanoval zraven mene v sosednji sobi. Imela sva skupen vhod, a iz moje sobe so bila vrata v njegovo. Tako sva se lahko še pozno v noč razgovarjala, že ko sva ležala vsak v svoji postelji. Mojemu očetu se je bil prijatelj prikupil takoj, a pozneje ga je imel vsak dan rajši, in Alfred se je počutil vsled tega pri nas tako izborno, da niti ni mislil na odhod. In kakor bi bilo samo ob sebi razumevno, smatral ga je vsakdo v hiši kmalu za pravega domačina. A on se je znal tudi vesti proti vsakemu tako, da so ga imeli vsi radi, bodisi tudi najmanjši hlapec. Vsak dan, ko sem opravil svoje navadno delo, sva se s prijateljem izprehajala po okolici. Črez dan pa, ko sem bil jaz zadržan, sedeval je najraje v sobi ter — kakor je poudarjal — čital iz mojih knjig, ki sem jih imel obilico na razpolago. No, jaz ga nisem utegnil nadzorovati in verjel sem mu, karkoli mi je pripovedoval, kako je ubil zopet dan . . .

Tako so minevali dnevi in tedni . . .

Neki večer se je Alfredu posebno mudilo, da bi zaspal. Dvakrat mi je bil že voščil lahko noč, a jaz sem še vedno govoril. Ko je pa vnovič suho in nekako kratko dejal: »Sedaj pa zaspiva!« tedaj sem umolknil tudi jaz. Toda zaspati nisem mogel! Bil sem nekam razburjen in premetal sem se dolgo semtertja. Pri tem se mi je pa zdelo, da tudi prijatelj moj v sosednji sobi ne spi. Dasi ni bilo čuti o njem nobenega glasu in se mi je videlo, da diha redno in globoko, vendar mi je nekaj reklo, da bedi. Bilo je, kakor bi plavalo nekaj posebnega po vzduhu, kakor bi hodil po njej nekdo neslišno, nevidno, a vendar kakor bi me obkrožala in doletavala njegova sapa. In nekam tesno mi je prihajalo. Izkušal sem zaspati. Potegnil sem odejo črez glavo, a še predno sem se popolnoma zakril, je pomolil mesec svojo plešasto glavo pri gornjem delu okna v sobo, in začrtali so se v njegovi luči različno razni predmeti. In tedaj sem tudi zapazil sredi sobe visoko postavo svojega prijatelja, ki je stopal previdno po prstih proti izhodu. Pod njegovo nogo je zaškripala deska, postal je nekoliko, ozrl se proti moji postelji, a takoj je stisnil ramena ter lezel dalje. Komaj slišno je zaškrtala ključalnica, po sobi je vztrepetal rahel prepih, in Alfred je izginil . . .

Razne misli so se mi pojale po glavi, ko ga le ni hotelo biti nazaj. Ležal sem vznak nepremično in roke sem držal stisnjene pod glavo. Hotel sem biti popolnoma miren, hotel sem vnovič zaspati, toda ni šlo. Počasi se me je lotevala razburjenost, neka nenavadna, mrzlična vročina mi je silila v glavo, in čutil sem, kako mi vztrepetavajo žile v rokah. Zganil sem se ter se prijel z desnico za čelo. Bilo je potno in polzko. A okoli srca mi je bilo tesno, kakor bi bil zagrešil hud zločin. Čemu vse to, sem se vprašal hipoma. Kaj me je tako razburilo? Ali imam kak povod, da sem zašel v tako nenadno ekstazo? Saj vendar to ni nič posebnega, ako gre kdo po noči iz sobe? Smešno! Nasmejati sem se hotel, a iz ust mi je ušel samo zategel, hripav glas, ki se je ostudno razlegal po tihhi sobi. Ustrašil sem se samega sebe ter se naglo obrnil v steno. Bila je hladna, in vročemu mojemu čelu je prijala ta hladnost tako, da sem tiščal z glavo ob njo. Toda dolgo nisem strpel v taki legi. Vrgel sem odejo raz sebe, skočil iz postelje ter odprl okno. Hladni nočni vzduh mi je zavel nasproti, šepet drevesnih vrhov mi je udaril mehko na ušesa, a tam od daleč izza mostu se je glasilo otožno žabje regljanje. Naslonil sem se na okno, in za hip mi je odleglo. Ne vem več, koliko časa sem tako slonel, ne vem več, kaj sem mislil, a dobro se spominjam, kako se je hipoma pojavila v meni neka temna slutnja, da je ta večer začetek moje nesreče. Vidnega vzroka do takega domnevanja ni bilo nikjer, moje življenje je teklo še vedno po starem izvoženem tiru, nič posebnega se mi tudi nocoj ni primerilo — in vendar . . . In vendar! Čemu pa je šel tako tiho iz sobe, po noči . . . kakor tat!? Da, moje življenje je na razpotju, pa naj reče kdo, kar hoče, pa naj se marsikomu vidi še tako čudno!

Ko sem se prebudil iz misli, so me pekle oči in čutile so se, kakor bi bile obrobljene od solz. A ko sem potegnil s prsti okoli vehic, so bile suhe in vroče. Alfreda le še ni hotelo biti. Tedaj sem pa zapazil spodaj na vrtu senco, ki se je oprezno gibala mimo grmovja pod drevjem od nasprotne strani proti hiši. Pesek je nekolikrat zaškrताल pod nogami, zazibala se je semtertja kaka veja ob stezi, a jaz sem spoznal v prihajaču Alfreda . . .

Nekoliko hipov pozneje so se odprle duri moje sobe, in prijatelj je vstopil. Sam ne vem, kaj sem nameraval v prvem hipu. Bržkone sem hotel zopet leči ter se potuhniti. A v istem hipu me je nekaj sunilo par korakov naprej, in stal sem sredi sobe. Prav tam pa je bila senca, in ni me bilo lahko takoj zapaziti. In ko je

Alfred lezel dalje, je zadrl ob mene. Začutil sem, kako se je stresel, ko je njegovo telo sunilo ob moje, in viknil je:

»Kdo je tukaj?«

A takoj, kakor bi se sramoval svojega nenadnega strahu, se je rezko zasmejal ter dejal:

»Ah, kako sem neumen! Saj si vendar ti, Robert!«

»Da, jaz sem, ves jaz!« odgovoril sem trdo ter stopil s pota.

Alfred je hotel še nekaj reči, toda premislil se je. Bržkone ga je osupnil moj trdi glas. Stisnil je ramena ter stopal mimo mene v svojo sobo. Njegovo ležišče je zaškripalo, slišalo se je še, kako se je v postelji obrnil na stran, a čez nekoliko hipov je bilo vse tiho kakor v grobu.

Tudi jaz sem kmalu potem zlezal zopet v posteljo, a dolgo nisem mogel zaspiti, dasi sem bil truden in izmučen. Na vzhodu se je že nebo rdečilo, in ptiči so že žvrgoleli pod mojim oknom, ko me je objela neka omotica, iz katere se je izvršil prehod v trdno spanje, da sem se zbudil, ko je stalo solnce že visoko na nebu.

Pogledal sem v spalnico Alfredovo. Ni ga bilo več tam. Slabovoljen in sam s seboj nezadovoljen sem odšel po svojih potih. —

V.

Naslednje dni nisva z Alfredom govorila mnogo. Najina zabava je postala hipoma prisiljena, neka nevidna stena se je kar čez noč dvignila med naju. Jaz sem se siloma izkušal otresti onega neprijetnega občutka, ki se me je polastil vselej, ko sva se sešla. Ali vedno sem podlegel in od dne do dne sem bil odurnejši. Alfred je to občutil ter bržkone tudi slutil, da je to učinil oni večer. Ali ni se mi silil v obližje, niti se ni opravičeval, pač pa je postajal njegov obraz od dne do dne resnejši, in videti je bilo, kakor bi se naseljevala vedno globočja žalost v njegovo srce. Začel sem si očitati, kako morem biti tak proti njemu, ki mi vendar ni storil prav nič žalega hote, ki me bržkone niti v mislih ni hotel žaliti. Silil sem se, da bi izpustil ono kal nezadovoljnosti iz svoje duše, a pri vsakem novem poskusu mi je postajalo tesnejše. Vedno in vedno se mi je v takih hipih vsiljeval v spomin oni večer, vedno sem videl prijatelja, ki je s stisnjenimi rameni v mesečnem svitu stopal po prstih iz sobe. In vedno teže sem zrl v bližini svoji njegov obraz, da, zoprni mi je postajal celo duh, ki je puhtel od njegove obleke.

Neki dan po obedu, ko sem stopal na vrt, me je ujel na stopnicah Alfred. Prijel me je trdo za roko ter me ustavil.

»Samo eno besedo,« je dejal polglasno.

Postal sem ter zrl v tla.

»Ti si me že sit! Berač ti je že prenadležen, zato odidem jutri!« Izpregovoril je te besede naglo, skoro šepetaje ter mi zrl v obraz, da sem moral tudi jaz povzdigniti pogled. V njegovih očeh je plapolal očitajoč ogenj, ki se je pa takoj izpremenil v izraz mehke otožnosti, ko je dostavil:

»Torej brez zamere, pozabi nepovabljenega gosta! Kaj ti hočem jaz, ti si — bogat!«

Nenadno so me zadele te besede. Da bi mi kdo očital, kako sem se ga naveličal, ker je siromak, ker je berač, tega nisem mogel prenesti. Rekel naj bi mi bil karkoli drugega, zalučal naj bi mi bil v obraz najpodlejšo psovko, obrnil bi se bil in odšel, ne meneč se dalje zanj. A to očitanje, to me je spravilo ob pamet. Hipoma se mi je zasmilil Alfred, prešinila me je zavest, da sem mu delal krivico, in tudi, ako bi mi bil storil Bog ve kaj hudega, spričo njegovih izgovorjenih besed bi moral pozabiti vse.

Alfredovo oko je še vedno viselo otožno na mojem obrazu. A v istem hipu se je obrnil ter počasi stopil više na stopnico. Toda jaz sem bil takoj za njim in, moleč mu desnico, sem dejal počasi in s težkim glasom: »Prijatelj, odpusti mi!«

Nagnil se je k meni, pomolčal je nekoliko, kakor bi nekaj razmišljal, a skoro je dejal: »Pojdiva v sobo!«

In kakor jagnje sem stopal za njim, molče, hlastno in z utripajočim srcem . . .

No, in zopet sva bila dobra. In jaz sem se čudom čudil, kako me je mogel spraviti sam na sebi tako ničeven dogodek v tako stanje, kako mi je mogel vcepiti tako ravnanje proti prijatelju. Gotovo sem moral biti bolan, moji živci niso mogli biti v redu! A sedaj sem ozdravel in zahvalil sem Boga, da se je stvar razvozlala tako lepo. In sklenil sem čuvati sam nad seboj, da ne postanem recidiven. A Alfred se je odslej v mojih očeh le še povišal, najino prijateljstvo je zadobilo novo, trdnejšo vez . . .

V deželi pa je bilo pozno poletje. Suša je bila nastopila, zemlja je orjavela in razpokala. Kamor je stopila noga, tam se je vzdignil izpod stopala rjavkast prah ter silil v grlo, nos in oči. Po vzduhu je vse plesalo in se vrtelo pred očmi, a listje na drevesih je pordevalo ter ohlapno viselo navzdol. Semtertja je že kak list leno in počasi plul proti tlorju ter padel na suho stezo, kjer ga je pomanjdrala človeška ali živalska noga. Vse, ljudi, živali in rastline, vse je

tlačila neka nevidna, moreče-soparna moč navzdol, da se ni dalo niti dihati, da je bilo videti, kakor bi vse strmé in plašno, a zraven z otopelim izrazom pričakovalo, kdaj se raztopi in sežge v veliki razbeljeni peči. A še vedno nobenega, niti najmanjšega oblčka na svinčenem, enakomernem, dolgočasnem oboku!

Alfred in jaz sva v tem času najraje bivala na vrtu. Tam med gostim malinjem pod skupino vitkih smrek je stala lesena vrtna lopa. Tja notri je le redkokdaj prisijal solčni žarek, tam je bilo tudi o poldanskem času mračno in hladno kakor nikjer drugje. V tej grozni soparici so sicer tudi omedlevale smreke nad lopo, povešalo je malinovje svoje vejevje in listje, posušil se je bil skoro potoček, ki je sicer žuborel v ozadju, priplul je v lopo gorkejši zračni curek, a bilo je vendar še vedno prijetno in dovolj hladno.

Tedaj je pa moj oče najraje ostajal v svojih sobah pri zaprtih poletnih oknih in nizko spuščeni zastorih. Ni se rad pregibal, sedel je samo napol oblečen v naslanjaču, dopoldne delal, po obedu pa navadno kimal in dremal. Proti večeru, ko so se odprla okna in se je zrak vsaj nekoliko ohladil, vozil se je navadno na izprehod. Z Alfredom sva bila torej skoraj vedno le sama na vrtu. Vrtnar se ni dosti brigal za naju, navadno je delal na nasprotni strani vrta ter se često jezil nad svojim vrtnarskim pomočnikom, ki mu ni bil nikdar dovolj hiter in spreten. Njegove ne prelaskave besede so čestokrat prizvenele na najina ušesa ter prinašale neko izpremembo v to nenaravno tišino . . .

Neke sobote popoldne je bilo. S prijateljem sva polegala v lopi po lesenih klopeh z mehкими blazinami pod glavo. Razgovarjala sva se o našem najnovjšem slovstvu ter se vnemala za njegov lepi razvoj. Bila sva v najživahnejšem pogovoru, ko Alfred hkratu umolkne. Na svoje vprašanje »kako pa sodiš o slogu?« nisem dobil odgovora. Obrnjen sem bil od prijatelja v nasprotno stran, zato sem ponovil svoje vprašanje. Ali tudi sedaj ni bilo iz njega nobene besede. Zravnam se torej kvišku in pogledam nanj. Napol sede je nepremično upiral svoj pogled skozi vrata tja proti zadnjemu delu naše hiše. Ozrem se tja tudi jaz. Ali nič posebnega nisem opazil. Pri vodnjaku sredi dvorišča je stala dekla; pripognjena je bila nad bakren škaf ter ribala. Njeni rokavi so bili zavihani nad lakti, da so se videle rjavkaste, sicer pa polne in okrogle roke, kako so urno švigale semtertja, pomakajoč mokro prteno cunjo v drobno raztolčeni beli pesek ter potem dosledno drsajoč po škafovem obodu, da so se kazale izpod nje vedno svetlejše, v solncu se svetlikajoče lise. Na glavi je

imela rumenkasto, nad čelo nizko razpuščeno ruto, da se je pod njo skrival ves obraz. Njeno krilo pa je bilo izpodrečano, in videle so se gole noge še nekoliko nad gležnji. Da, te noge sem moral pogledati vnovič! Stale so na nekoliko vzvišenem, polzkem kamenu, da so se lahko razločevale od daleč. A bile so tako majhne kakor desetletnega otroka in v členu tako ozke! Toda takoj nad členom so se polagoma zaokrožale, in spodaj rjavkasta boja se je hkratu prenehala ter se prelevila v skoro prozorno, mehko, žametasto polt. Da, te noge so bile lepe! Ali, lepo vas prosim, nima li tudi dekla lahko lepih nog? Moj Bog, ali pri vseh lepih nogah ostane vendarle dekla! . .

Ozrl sem se vnovič na prijatelja. Še vedno je nepremično gledal proti vodnjaku, podpirajoč si brado z desnico. Hipoma pa se je obrnil proti meni, naslonil roke na mizo ter dejal:

»Oprosti, kaj si me že vprašal?«

»Nič, ne spominjam se več! Toda, kam si se bil zamaknil?«

Pogledal me je nekako od strani in stisnil ustna.

»Vidiš, razmišljal sem tako-le,« dejal je čez nekoliko časa, »kako se morajo nekateri ljudje mučiti, da se prerinejo skozi borno, ničvredno življenje. Od jutra do pozne noči posojajo drugim svoje telo, svoje dušne sile, samo da živijo. Ko se uležejo zvečer v postelj z izrabljenimi in odrgnjenimi močmi, da niti ne vedo, čigave so roke ali noge, ki leže zraven njih, ko se jim iz želodca izpahuje zaradi slabe in nezadostne hrane ter se premetajo na vse strani, predno jih objame spanec, vendar zjutraj Boga zahvaljujejo, da se zopet čutijo nekako okrepljene, da bodo zopet lahko nesli svoje kosti v stope ter delali in upihavali zadnje iskre svojega bitja — za druge! Da, to je dobro, da se ljudje ne zavedajo sami sebe, da se ne zavedajo svojega dostojanstva, sicer bi bilo gorje onim, ki mislijo, da je Bog ustvaril svet samo zavoljo njih!«

Nemo sem ga gledal, ko je govoril te besede naglo, z nerazločnimi končnicami in nekim njemu nenavadnim ognjem. A tudi razumel ga nisem prav, kaj je hotel povedati. Nikdar še nisem razmišljal o predmetu, ki se ga je dotaknil zdaj prijatelj. Mimo delavcev in služabnikov, mimo nižjih slojev sploh sem hodil dozdej z zavezanimi očmi, njih bede, njih ožjega življenja nisem poznal. In težko, da bi se bil ogrel za katerega izmed njih, ako bi se bil obrnil do mene. A jaz sem govoril samemu sebi, da sem »dober človek«, človek, ki s svojo nogo ne more pomandрати niti gosence,

ki mu leze čez pot! Ha, ha, smešno, ako bi ne bilo tako grozno žalostno.

»Kaj misliš s tem?« sem vprašal Alfreda.

»Kaj mislim? Ali se nisem izrazil dovolj jasno? — Toda, pustiva to, težko da bodeš kdaj razumel. Zrastel si pod preugodnim obnebjem, da bi te moglo skeleti to, kar skeli nas, da bi te moglo zanimati ono, kar se ovija naših teles kakor mokra cunjja, kar nam reže v kosti kot ostroroba veriga od rojstva pa do groba.«

Njegove besede so bile pikre, in okoli ustnic se mu je razvila neka sarkastična poteza, kakršne nisem bil opazil pri njem še nikdar. Njegova gornja čeljust se je privzdignila više nego navadno, in njegove skoro brezzobe čeljusti so se zopet prikazale, da me je vnovič zabelelo prav tako kakor pri sestanku na kolodvoru. On pa se je zasmel tanko in suho ter nadaljeval:

»Hotel sem te opozoriti samo na nekaj. Glej, prav gotovo ti ne bode ljubo, da bi ostal večer samec. Ti si kakor nalašč ustvarjen za dobrega zakonskega moža, in ne motim se, ako rečem, da bodeš osrečil ono, ki jo bodeš vzel. Vprašam te, kaj pa misliš, katera bolj zasluži, da se osreči, ali ona, ki je živela že ves čas svojega življenja v brezbriznosti in obilici in ki se bode omožila samo zategadelj, da izpremeni svoj stan, da bode v moževi senci lože skrbela za svoje velike telesne, a bržkone prav male dušne potrebe — ali morda ona, ki je morala posvetiti vsako urico skrbi in trpljenju, delu in — preziranju?! In katera ti bode bolj hvaležna, da si ji dal svoje ime, ona, ki je že zdaj ponosna na lastno ime, ali ona, ki jo bodeš dvignil iz njene nizkosti do ugleda?«

Odkašljal se je nekoliko, kajti naglo govorjenje mu je povzročilo hripavost.

»Sicer te pa prosim, oprosti mi, da se ti drznem govoriti tako. Ti si dober človek, in škoda bi bilo, da bi taval po svetu tako, kakor tava tisoč in tisoč drugih, ki nimajo oči za druge, ki imajo samo to zaslugo, da so se rodili, Bogu čas kradli, za svoje želodce skrbeli ter umirali z bridko zavestjo, da ne bodo mogli več negovati svojih oboževanih, okroglih teles!«

Ta »dober človek« iz njegovih ust, kako me je ta dirnil! Zardel sem in povesil pogled. Ta čudni človek, kak vpliv je imela vsaka njegova beseda name! Začel sem jecljati kakor otrok:

»Ali oprosti, prijatelj, jaz te ne razumem popolnoma, jaz . . . jaz . . .«

»Dobro, hočem se izraziti natančneje! Seveda govorim tu samo v priliki. — Glej, tam-le pri vodnjaku dekle svojega očeta. Stavim, da je nisi pogledal še nikdar natančneje! Poglej te njene roke! Res so rjave, solnce jih je prepeklo morda že tisočkrat, in tudi njih koža se je morda vsled tega oluščila že večkrat. Ali vendar so polne in tako okrogle kakor vsake dame, in po njih žilah se pretaka prav taka, ako ne še boljša in bolj vroča in sveža kri. In poglej, kako se vse to giblje, in solnce, ki se je vprlo vanjo z najbolj pekočimi svojimi žarki, ki je naju pregnalo, da sva si poiskala najgostejše sence, ono solnce nje ne prepodi, njenih rok ne ustavi niti za hipec! Ali vidiš njene noge? Ali vidiš njen život, kako je gibčen, kako je vitek, a zraven močan in trden? Vidiš, Bog ve, koliko let se že muči in dela po cele dneve ob vsakem letnem času, molče in vdano, in si niti ne misli, da bi kdaj utegnilo biti boljše! Recimo, da bi njo vzela kdo, ki razpolaga s premoženjem, ali misliš, da ne bi storil pravega krščanskega dela usmiljenja? Ali ne bi rešil božjega bitja suženjstva in ali bi sebi ne pridobil za celo življenje hvaležnega druga? — In takih, kakor je ona tam-le, takih je mnogo in mnogo, ne mislim seveda pri tem samo na dekleta, ampak vse one, ki so prišle v stiske in bede brez lastne krivde, katere je pahnila vanje ona usodna, temna roka. Takim bi bilo pomagati, in človeštvo bi postalo — res človeštvo!«

To prijateljevo naziranje se mi je videlo tako čudno, tako novo, da nisem mogel prav nič misliti. Samo čutil sem nekaj težkega, nekaj temnega, ki se je hipoma naselilo v mojo dušo. A prijatelj moj se mi je videl visok, vzvišen nad vsako vsakdanjostjo. Kako je do takega naziranja došel baš on, o katerem se je trdilo, da je izgubljen, da se ne briga niti sam zase toliko, da bi se spravil do poštenega kruha, to me je osupnilo. To mi je bila nova, nerazvozljiva uganka. Moj Bog, vidi se, kako sem bil še naiven, kako malo sem še tačas poznal ljudi. Bil sem v resnici v pravem pomenu besede — »dober človek«! . . .

V tem je bila dekleta izginila od vodnjaka. Kjer je stala, videla se je sedaj velika mokra lisa na kamenu in okoli v drobnem, belkastem pesku. Iz široke, zakrivljene cevi pa je še počasi curljala voda ter se pršila na kamenitem podstavku . . .

(Dalje prihodnjič.)

Uslišan.

Ko past sem hodil pod goró,
 večera čakal sem težkó:
 na pragu z mamó sva sedela,
 na jasnem nebu zvezde štela,
 bogastvo vedre svoje sreče.
 Roké sklenila sva proseče:
 »Bog daj, da bi ko zdaj
 ostalo vekomaj!«

Mladenič ljubil sem cvetoč
 obrazek bel in črno noč.
 Pri oknu z ljubico sva stala,
 lepo se za roké držala,
 le eno željo še imela:
 »Bog daj, da bi ko zdaj
 ostala vekomaj!«

Al zvon je žalostno zapel,
 mi hladni grob je mater vzel;
 in godci spremili poskočni
 so drago z drugim v stan poročni.
 Po svetu romar sam sem blodil,
 nebesa prosil, koder hodil:
 »Bog daj, da bi ko zdaj,
 ne bilo vekomaj!«

O polnoči, ko vse že spi,
 le v hramu mojem luč brli;
 majoliko si sam nalivam,
 preteklim srečnim dnevom napivam;
 nalit kozarček v roki stiskam,
 sam v noč temno prepevam, vriskam:
 »Bog daj, da bi ko zdaj
 ostalo vekomaj!«

Kazimir Radič.

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Akil Volinskij (St. Peterburg).

I.

moderni ruski novelistiki ne moremo pisati, če ne pokažemo poprej, kakšno ulogo sta igrala v njej Tolstoj in Dostojevskij. Začenjam s Tolstim — ne zato, kakor bi bil on bliže moderni novelistiki — narobe, bliže ji je Dostojevskij — nego zato, ker se je v njem jasno izrazila in osvetila značajna črta normalnega Rusa. Analizo treba začeti z normalnim Rusom, kajti samo ob primeri z normalnim nam postanejo jasne tudi razlike od normalnega tipa, male in velike, slučajne in mnogoznačilne.

Tolstoj je sila normalen Rus. Na poslednjem portretu, ki ga je ustvaril eden najnadarjenejših ruskih umetnikov, Rjepin, stoji Tolstoj bos v svoji vsakdanji delavski bluzi, s prsti za pas zataknjenimi, gologlav, z otožnim, zamišljenim izrazom v obličju. Jaz sem videl Tolstega in govoril ž njim še takrat, ko je, čeprav je že bil star, napravil name vtisk nekake gibčne moči. Te košate obrvi, resno štrleče nad jeklenosivimi očmi z jasnim, bodečim pogledom, široka brada in velike brke, okrožujoče upadle ustnice, in pri vsem tem nagel govor, hitre geste: — vse to si zapomniš in ne pozabiš nikdar. Vse to vidiš na portretu Rjepinovem, seveda v ublaženi obliki. V tej podobi ugiblješ utrujenost življenja, veličastno dušno zatišje, kateremu se bliža prav od daleč smrt. Kadar Tolstoj umrje, kadar umolkne šumni ocean misli, ki jih je izražal, in pa utihne njegova borba proti temeljem človeške družbe in države, takrat nam stopi še jasneje in še bolj umetniško pred oči njegova osebnost, in takrat nam postane še bolj jasno in razumljivo, da je v njem živelo, delovalo in mislilo mnogomilijonsko kmečko carstvo, ki je dospelo v njem do visoke zavednosti. Takega kmeta ni na celem svetu, zato ker na celem svetu ni takšnega kmečkega carstva. To je poezija preprostosti in višje človečnosti. Ruski kmet razorava svojo zemljo s svojim plugom in ljubi to zemljo, on ljubi svojega konja, ki mu povrača ljubezen s svojo nemo ljubeznijo. In ta zemlja in plug in konj in sam kmet in vse njegovo domače poslovanje in vse vaške razmere — vse to se zliva v nekaj enotnega, v nekaj organsko celotnega. Vse to napaja neko občno nedoločljivo čuvstvo, neka občna razpoloženost.

Dozdeva se ti, če položiš uho na rusko zemljo, da zaslišiš v njej tih šum, nekoliko otožen, ali mehke kakor kmečke misli. Ta zemlja hujša, ne daje dovolj plodu, no pri vsem tem se ti dozdeva, kakor da bi zemlja sama trpela in stokala, odgovarjaje na stoke ruskega orača. Nikjer na svetu ne čutiš tako globoke, lahko rečemo, mistične vezi med človekom in zemljo kakor ravno v Rusiji, v ruski vasi. Nadarjeni ruski človek raste in dozoreva na tej zemlji kakor klas, pijoč njene sokove in hraneč se na njej z nebeško vlago.

Takšen je namreč Tolstoj, pravi sin kmečkega duševnega elementa, njega živi izraz, njegov jezik in njegova psihologija; on je trezen, jasen, on je pravi trudoljubivi orač na njivi idej, zrahljavajoč brazde in sejoč po njih semenje novega življenja in evangeljske vere. Kot pravi Rus se on ne popenja k metafizičnemu nebu, ampak se peča s problemi o človeški sreči, se muči ž njimi in premišlja o njih. On zmerom govori o samih konkretnih stvareh: o vojaštvu, o pijančevanju, o francosko-ruski zvezi, pri vsem tem pa je moč njegovih hrepenenj in stremljenj k božjemu, na zemlji ne še oživotvorenemu kraljestvu tako velika, neskončna, da potrebuješ prave metafizike, če hočeš vse to razumeti. Tudi ruskega kmeta ne razumeš brez metafizike, ker je tukaj vse, v njem in okoli njega polno ugank in tajnosti, nekakih organskih procesov, iz katerih se poraja življenje. Tudi Tolstega — z vsemi njegovimi etičnimi preiskavami poslednjih dvajsetih let, celo z vsemi njegovimi trudi, da bi napravil iz evangelija realistično-poučno knjigo, in da bi snel ž njega zlate vence in avreolo, ki ga krasijo v legendi stoletij — tudi Tolstega moreš razumeti popolnoma samo v metafizičnem zmislu, ker živi v njem pravi metafizični duh v njegovih čarobno-jasnih, praktičnih izrazih. On je tako človekoljuben, kakor more biti človekoljuben le tisti, ki se ravna po načelih istinite religije v njenem metafizičnem bistvu. On tako strastno taji življenske idole, in pri tem najbolj veljavne, da se ti kaže ta njegova negacija kot priča njegove mistične daljnovidnosti. Na vse empirizme družabnega in državnega življenja gleda on skozi magični kristal svoje vere v najoddaljenejšo bodočnost.

Ali ta vera Tolstega, vera dogmatična, takorekoč do-kan-tovska ima v temelju svojem naiven nazor o duši, ki jo smatra za nekaj prostega, celotnega, nerazdvojenega v njenem pozemskem in nadzemskem principu. Velikemu ruskemu kmetu, Tolstemu, se dozdeva, da more človek z majhnim trudom preskočiti čez svoj nizki pozemeljski element, da se more osvoboditi od njega in na ta način razrešiti težko dramo osebnega in zgodovinskega življenja. On ne vidi v

človeku te za življenje neizogibne tragedije, ki se vrši v njem med voljo in srcem, med osebnim in božjim principom, med stremljenjem k lepoti in stremljenjem k svetosti. On ne vidi demona, ki gleda iz človeka, demona modrega in očarujočega, nego on misli kakor Ilja Muromec, da vse zlo človeškega življenja je nekak »Slavec Razbojnik«, ki ga lahko primeš za vrat in ga treščiš ob zemljo. Tak značaj imajo največji umotvori tolstovskega talenta: njegova knjiga o umetnosti, njegova »Kreutzerjeva sonata« in njegov poslednji roman »Vstajenje«.

V knjigi o umetnosti se bojuje z idejo lepote, kajti kot fin umetnik on ve, da prinaša ta ideja burjo v umetnost in slepi človeka na poti ustvarjanja. Na mesto ideje lepote stavlja Tolstoj idejo blage splošne ljubezni. Taka preprosta, naravnost dogmatična rešitev tega vprašanja bi bila možna samo v tem slučaju, če bi bila ideja lepote res neka ideja, prihajajoča v človeka odzunaj, če bi bila nekaka fikcija, ki jo je ustvarila površna kultura, in če bi ne imela svojih organskih korenin v človeku samem, v njegovi notranjosti in v njegovem individualnem osebnem elementu, ki samo od sebe stremi k lepoti, hrepeneč k popolnosti svojega bistva. Tolstoj se bojuje s krasoto, katera izhaja iz individualnega egoističnega principa, in katera je potemtakem zla in naravnost nepremagljiva, in tako stoji on na sredi modernega duševnega gibanja, nepremakljiv kakor velika skala, ob katero bijo in ob kateri se penijo živi mladi valovi sočasne idejnosti, današnje zgodovine ž njenimi kritičnimi horizonti, ž njeno dialektiko in z novimi ekstazami. Knjiga Tolstega je zaslavela po vsem svetu, toda ona ni mogla na njem ničesar izpremeniti, ni ga mogla nikamor premakniti zato, ker so bili nasveti, ki jih je on predlagal, da bi se namreč odstranila krasota in se zamenila s čistim dobrim, osnovani na skoro ginljivo-preprosti dogmatični veri v moralno popolnost človeškega bistva.

Prav takšen naiven značaj, brez ozira na umetniški blesk in na moč negacije ima tudi neki drug proizvod Tolstega — »Kreutzerjeva sonata«. Krik Pozdnyševa je prestrašil ves svet. V prvem trenutku se je dozdevalo, da je »Ilja Muromec« v resnici prijel »Slavca Razbojnika« za goltanec in ga že vrgel ob tla; dozdevalo se je, da je res zadosti, če človeške strasti samo utajimo, čeprav bi se s tem prenehal človeški rod sam. Zopet je bil Tolstoj zajel iz globočin življenja eno največjih vprašanj človeškega bitja, je bil visoko vzdignil to vprašanje in ga obilil z lučjo svoje morale, pa tudi tukaj ni bil premeril pomena človeške strasti v njeni usodnosti, v njeni nepremagljivosti in v njeni neločljivosti od človeške volje, katera je sama

na sebi neugonobljiva, ker je princip življenja in ker je vir vseh človeških strasti. Nerazrešljiva tragedija v borbi med telesnim in duševnim človekom se je izpremenila v Tolstemi v dramo, ki se more srečno izvršiti. Tolstoj hoče osvoboditi človeka mesenosti in veruje, da ostane človek še potem človek.

Poslednji roman Tolstega, »Vstajenje«, je skozinskozi dogmatičen in morda najnaivnejši izmed vseh njegovih umotvorov. V tem romanu ni pravega vstajenja, namreč vstajenja človeka v njegovi duši in v njegovem mesu. Roman ne kaže notranjih peripetij, nego samo zunanje, daje nam sijajno sliko družabnih predsodkov, napada razne nemoralne državne ustanove, toda ne kaže nam v junaku njegove notranje dialektike, ki privaja človeka k samozavesti njegove malosti in k bogočloveškemu usmiljenju do ljudi. Brez ozira na posamezne poetične podobe je ta roman prozaičen v svoji osnovi, zato ker je zgrajen na primitivno-moralni ideji, od katere je vedoma odtrgano vse nadzemske in podzemske, in katera se dogmatično preprosto strinja z vero Tolstega samega.

II.

Ta normalna filozofija normalnega Rusa je storila mnogo za rusko družbo poslednjih let. Šumela je, valovila in izzivala strašno polemiko od strani liberalnih rutinerjev; mlado pokolenje jo je pozdravljalo, ker je videlo, da naša rešitev ni v politiki, da je še nekaj globočjega nego politika. Okoli Tolstega se je zbrala cela sekta tolstovcev, in čeprav je Tolstoj o teh svojih gorečih privržencih, ki so dovajali njegov nauk do pedantizma, govoril s humorom in zatrdel, da se sme hlajati se, češ, da sam ne pripada tolstovcem, vendar je stal on sredi teh ljudi in sredi tega gibanja, tega ogromnega npravstvenega gibanja, ki je metalo sveže curke vode v inteligentno množico, ki je bila do tedaj vajena samo političnega rezonerstva. Veliki patos kmečke besede je očitno premagal srca.

Ali ruske zgodovine ne vodijo samo normalni ljudje. Rusija ima svoje blaznike, svoje norce. Ti ljudje skrivajo nekaj v sebi, zagledali so v sebi nekaj velikega, nekaj posebnega; to je tisti veliki kontrast, ki ga je videl v človeški naravi Kant, in ki obstoji v nasprotju med empirijo in misticizmom, med človeškim in božjim bistvom. Ali to, kar je bilo dostopno spoznanju Kantovemu, temu ruski duh ni bil kos. On se je sicer tudi približal temu kontrastu, toda ne vedoma, ampak samo s čuvstvom. On ga je zaslitil v sebi, stresel se je in se zasmel takisto čudno in blazno. Odtod prihaja

ruska norost. Na Ruskem so začeli govoriti blazniki, in ta blaznost, visoka in genialna v svojih pojavih, je ravno taka prava črta ruske narave kakor trezna normalnost Tolstega. Normalni tip, to je tip ruskega moralista — brezumni tip, to je tip ruskega metafizika ž njegovimi nedoločenimi in nenavadnimi koraki. Na čelu današnje literature stojita: normalni Tolstoj in blazni Dostojevskij.

Dostojevskega že zdavnaj ni več med nami, ali podoba njegova stoji pred očmi današnjega pokolenja v plastični obliki. To je pristni tip oduševljenega blaznika, kateri provzroča ob strani Tolstega in pa ob strani ravno tako normalnih epskih figur Turgenjeva in Gončarova poseben vtisk. Izmed umetniških velikanov preteklega časa spominja Dostojevski od daleč samo na Gogolja, ki je bil tudi strašno kompliciran v svoji naravi in psihološko razdvojen v svojih stvaritvah, nekoliko grbast, bolehen, z obrazom, na katerega so legle črte izmučenega sataninstva, z vrtajočimi očmi — takšen je bil Dostojevski, takšnega se spominjam iz svoje mladosti, ko sem ga mimogrede videl kot študent na nekem javnem večeru. On je nekaj govoril študentovski množici s svojim posebnim jezikom, in spominjam se, da so se mu mladi ljudje raztreseno posmehovali radi njegovih proroških besed, za katere takrat še ni bil nastopil čas. Ko bi se on pokazal sedaj s prav istimi neizpremenjenimi besedami, obstopile bi ga goste množice ljudstva in bi ga poslušale brez vsakršnih nesporazumkov. Naša literatura stopa ravno sedaj v strujo Dostojevskega.

Dostojevskij je razodel človeško dušo do dna in pokazal neizogibno tragedijo njenega življenja, katera pa ima svojo komaj vidno razrešitev na tisti tenki črti, ki beži nekam proč od dejstvenosti. Če pregledujemo poglavitne spise Dostojevskega, lahko rečemo, da je on upodabljal človeško voljo posebno individualno, vsekdar fino hudobno in zvito egoistično in v njenem večnem kontrastu s človeškim srcem. Volja in srce se borita med seboj kakor dva nasprotujoča si elementa, izmed katerih imata vsak posebej svojo dinamiko. Vse, kar vidimo okoli sebe, vse to je posledica osebne volje in volje množice, katera ima svoje nižje in višje zakone, fiziološke in estetične. Volja je zmerom zla v svojih najbolj jarkih in strastnih pojavih, zato ker v svoji metafizični, skrivnostni in nerazluščeni osnovi nasprotuje dobremu, ki se ne da strinjati z zmago osebnega bistva.

Takšna je filozofija umetniškega ustvarjanja Dostojevskega, in ravno ta filozofija, ki je osvobodila probleme moralnosti od vsakršnih utilitarnih ozirav, je posebno blizka današnjemu človeku. Romani

Dostojevskega se čitajo dandanes s posebnim zanimanjem, ker se dotika ruski človek ž njimi s še nerazrešenimi problemi svoje duše, z vprašanji, ki jih je morebiti zbudil, ne pa rešil Tolstoj. »Zločin in kazen«, »Idiot«, »Besi«, »Bratje Karamazovi« . . . v teh brezumnih, nerednih romanih je pojasnjeno rusko življenje v vsej svoji globini. Demonska misel Razkolnikova, da bi postal drugi Napoleon, kateremu je vse dovoljeno, življenje ženske duše, razbite v borbi divjih strasti, v obrazu Nastasje Filipovne v romanu »Idiot«, sam ta idiot, knez Myškin s svojimi ekstazami, dalje ideja človekoboga v »Besih« in »Bratih Karamazovih« — tukaj je pred nami ves notranji proces sedanjosti. Tukaj je Dostojevskij prehitel in tudi premagal Nietzscheja. Tukaj tudi vidimo v vsej njegovi moči demonski element človeka. In nad vsemi temi romani govori v ognjenih jezikih nekaka pro-roška modrost, ki vidi nevidne reči, ki te nekam kliče in vleče. Kdor le površno pozna Rusijo, ta ve, da sedaj gospoduje v njej trezni in normalni duh Tolstega, da zvezda Dostojevskega še ni vzšla na horizontu množice, vendar ni nikakega dvoma, da nenavadna luč te apokaliptiške zvezde že vznemirja in že očaruje vse rahlodušne ljudi na Ruskem.

(Dalje prihodnjič.)

Na poljane sneg naletava . . .

Na poljane, na tihe poljane
 sneg trudno z nebá naletava,
 nad poljanami, temnimi gozdi
 smrt s težkimi krili zdaj plava.

Na poljanah šepečejo rože:
 me bi rade še, rade cvetele,
 me še čutimo v sebi življenje,
 me bi rade živele, živele!

In umirajo, plačejo . . . v sanje
 dih ledeni jih kruti uspava . . .
 Na poljane, na tihe poljane
 sneg trudno z nebá naletava . . .

Soški.

Še nikoli . . . !

. . . »Já jsem ještě nikdy
nemilovala . . . Na mou čest!« . . .

Še nikoli jaz nisem ljubila!
Tuja meni ljubezni je strast;
in neznani mi čari so njeni,
neokušena njena mi slast . . .

Ah, moj Bog! . . . Še nikoli, nikoli! . . .
Naj verjamem to sama si res?
Še nikoli občutila nisem,
kar povzdiga srcé do nebes? . . .

Razbrstela se roža je bujna,
cvet deviški razvil se je moj . . .
Kdo dotakne té rože se prvi?
Kdo utrga jo s smelaj rokój?

Pridi, ki te izbrala usoda,
da poljubim te prvega jaz!
Ideal moj izvoljeni, pridi!
Že približal se najin je čas!

Še nikoli ljubila, nikoli! . . .
O ljubezni globoka skrivnost!
Jaz te slutim, življenja uganka,
in jaz čutim vso tvojo svetost!

Slutim, čutim: jaz bodem ljubila . . .
Pričakujem, veliki te dan!
Srce moje trepeče od sreče . . .
Že oživlja se zlata moj san . . .

Hrepením že po tebi, izbravec!
Pridi, vzemi si rožni moj cvet!
Pridi! Vrt svoj odpiram ti rada . . .
Žrtvovala ti ves bi ta svet . . .

Ne! Ne hodi! . . . Nikár še ne hodil
Duša moja se te še bojí . . .
Sáma cveti mi roža dišeča,
nedotaknjena cveti vse dni!

Igor Nehljudov.

Marya Konopnicka.

(„Italia. Z portretom autorki. Warszawa 1901.“)

Očrtal Ivan Prijatelj.

Gospa Konopnicka je pisala nekdanje novele z malo premalo zaviritimi tendenčnimi ostmi. Potem je odložila kopje, ki ni pristojalo njeni nežni roki, in se odmeknila s svetovnega poprišča na svoje posestvo. Zaživela je s kmeti ter jih začela opisovati z onim pazljivim in skrbnim očesom, ki odlikuje dobro kmečko gospodinjo. — Gospa Konopnicka je visoko izobrazena dama, vseskozi moderna ženska, kakor more biti samo najodličnejša hči tako kulturnega in plemiškega naroda, kakor so Poljaki. Ali to ji ni škodilo, da se je ponižala do nizkih in ubogih. V bližini z narodom si je osvežila in obogatila svoj duh, s katerim si je priborila v poslednjem desetletju mesto med najodličnejšimi veljaki poljskega Parnasa. In to po vsej pravici. Marya Konopnicka je sijajen talent: po smrti Slovaškega gotovo ni imela poljska literatura nikogar, ki bi tako obladoval poljski verz ko Konopnicka, in za Mickiewiczem je javaljne kdo slikal pokrajino s tako bujnostjo in kipečo razkošnostjo kakor ta visoka gospa.

In visoka gospa je Konopnicka. V svoji prikazni nas spominja nekoliko na dame pozne renesanse in na one duhovite žene, ki so nemške romantike v času njih najintenzivnejšega ustvarjanja združevale v svojih salonih ter pisale literarne dnevnike, polne finih opazovanj. — Kakor Madame Staël tudi Konopnicka rada potuje. Mika jo zlasti jug in domovina trubadurjev — Provansa. Danes se izprehaja po izpranem svišču rivijskih parkov, za nekaj dni sedi na altani goriškega hotela, opazujoč, »kako solnce v Gorici zahaja«, čez par dni jo nese vlak na položno brdce Provanse. In kako zna tu uživati prirodo! Vsa se ji oddaja:

Voda — tako tiha
 ko sen . . .
 Veter — lahno diha
 ko sen . . .
 Ladjica — tak uteka
 ko sen . . .
 Misel — tak daleka
 ko sen . . .

(»Z podróžnej teki.«)

Včasih izpregovori tudi o literaturi. O Rostandu pripoveduje, o Hauptmannu . . . a s posebnim veseljem in prisrčnostjo o Mickiewiczu in s čudovito kongenialnostjo o svojem kolegu Sienkiewiczu. Treba je samo enkrat od daleč čuti, kako razumeva ona Sienkiewiczzeve »Križarje« — ni dolgo, kar je vse govorilo o tem — da spoznaš, kako globoko je prodrla ta visoka gospa v poljski duh. — Sienkiewiczzevo delo — pravi — sloni na grandiozni podlagi, na široki, mogočni podlagi ljudi in dogodkov.

Ta široka, mogočna podlaga je — zemlja.

V Sienkiewiczovem delu ni zemlja samo pokrajinska slika, pejzaž, ni samo tla in akcesorija. Kajti pokrajinska slika je samo usmev zemlje, ali hipna žalost, ali jeza, ali hrepenenje, obleka kraljevska, ali kmečka raša. Zemlja pri Sienkiewiczu je — podstava pod korakom življenja, vir življenja in pravica do življenja. Drugi so opevali zemljo kot ljubico. Sienkiewicz vidi v njej — mater. Mater-roditeljico, mater-braniteljico, mater-pestunjo pokolenij. »Tudi Mickiewiczu je bila zemlja bolj mati nego ljubica«, pravi gospa Konopnicka; a mati je — kakor bomo videli — tudi njej. In čudovito se čita, kako se navdušuje Konopnicka s Sienkiewiczem za staro poljsko slavo, za sintezo vseh narodovih kreposti, njega moči in ponosa, za davne krščanske viteze, ki jim ni bilo krščanstvo verska dogma, ampak etika življenja, za one »celotne duše, ki so šle z neokrenljivim korakom do velikosti«. In potem jo rad poslušaj, s kako skrbjo in nego zbira odmeve domačih bitk, one visoke, ekstazne tone rodne sile, ki so pretresali domovino v velikih momentih, kako se opaja ob njih čudovitih melodijah, združujoč jih v polni epični akord, »pretresljiv, preprost in — predsmrten.«

Gospa Konopnicka je moderna ženska, altruistka. Ponižane in uboge ljubi. A ona se ne ponižuje, kadar govori ž njimi in zanje, na njih stališče, temveč jih dviguje k sebi. Tudi ni ona kakor visoka dama, ki pri cerkvenih vratih rada poseže v žep in obdari berača na stopnicah, da ima potem prijetno zavest, da je storila dobro delo. Konopnicka je ženska, ki se zaveda, da je ubožec ž njo v bližnji zvezi, ud tiste družine, kateri biti idealna gospodinja je njen visoki cilj. To zavedno, duševno bratstvo jo diči in podaja njenim besedam, kadar govori o bedi siromakov, toplo ganljivost. — V zadnjem desetletju se je poljska književnost z mogočnim vzletom pognala v prve vrste moderne evropske umetnosti. To je bil smel korak, ki so se pri njem morebiti živci in mišice bolj napele, nego je bilo koristno in potrebno. Odtod najbrž oni nervozni, bolešni in utrujeni

ton, ki je v zadnjem času s takim krikom prerezal harmonijo poljske umetnosti. Konopnicka je ostala mirna v svojem ravnovesju. Razmerje njeno do naroda se ni pretrgalo, in krvne niti, ki ž njimi visi na svojem ljudstvu, niso obledele. To jo je usposobilo, da je dovršila v poslednjem času umetniško delo, ki se sme uvrstiti v poljski literaturi takoj za največjim, kar premore poljski genij, za Mickiewiczevim »Panom Tadevšem«. Po Mickiewiczevi smrti niso bili časi, ki bi bili rodili pesnika, zmožnega nadaljevati tradicije velikega mesijanista. Kolikor bolj malenkostni so postajali dnevni dogodki, toliko bolj so bežali ljudje vase, ne meneč se za dogodke okrog sebe. Kult popolnega subjektivizma je vrhunec tega stremljenja. Tako seveda ni mogel nihče priti do velike epične snovi. A Konopnicka, živeča v ostalni zvezi z narodom, je našla povsem moderen epičen sujet v narodu: izseljevanje ljudstva v Brazilijo, domačega ljudstva, hrepenečega iz težav v domovini po novem svetu, iščočega nove domovine. Njen veliki epos v treh spevih, pisan v oktavah med leti 1892 — 1901, se zove »Pan Balcer w Brazylji« in je izhajal v »Biblioteki Warszawski«.

»Pan Balcer« je kmečka kronika, polna živahne dramatike, pretresljive realnosti in ginljive, iskrene poezije. Dolga potovanja, prihod v tuji svet, velikanski napor, borbe z elementi v novi domovini, drastično medsebojno življenje kmetov, boječe opazovanje, kako ginejo človeške moči, prvi gibljaj poželenja po stari domovini, nastop težke poti proti domu, naraščajoče hrepenenje po domačih tleh, kolikor bliže so jim, koprnenje po zvonjenju čenstohovskih zvonov, ki méni, da jih sliši umirajoči starec... vse to je pripovedovano mojstrsko in v živopisnem narodnem jeziku ter briljantnih verzih.

Visoke dame iz dobe pozne renesanse so ljubile umetnost. V delavnicah slavnih umetnikov so prisostvovala postanku velikih del, zahajale v galerije in posedale v dvoranah pred slikami in kipi ter ljubile pogovore o umetnosti. — Velika poljska umetnica ljubi umetnost kot najplemenitejše človeško razodenje. Ne ljubi je manj nego narodo, katere izraz je. In ko potuje po svetu gledat narodo, ne zamudi zaviti na Apeninski polotok, v to dragoceno in neizcrpljivo riznico umetnosti. Konopnicka je bila v Italiji in vrnila se je iz nje s knjigo, katere naslov je pripisan gori v zaglavju tega sestavka.

Italija — druga domovina vsakega izobraženega človeka, sto in sto knjig popotnih spominov se je že pisalo o njej, a bore malo tako globokih in pristinih dokumentov umetnosti, kakor je »Italia« Marye Konopnicke. — Italija je umetniški kolos. In če so visoke

dame davnih dob rade posedale pred umetninami ter se o njih pogovarjale z umetniki — govori Konopnicka s tem umetniškim kolosom samem, ga nagovarja, se pomenkuje ž njim, ž njim in ž njegovim najvišjim umetnikom, z Gospodom življenja in smrti.

»Kateri vstopamo v tvoj solnčni hram,
o, večno lepo!
vdehni v nas moč, daj silo svojo nam«,

tako pričenja Konopnicka (»Którzy idziemy . . .«). In nato ji sledimo na njenih potih: v hodnike dolge vstopamo cerkvá in galerij — v domove lepega — na nogah prah noseč s popotovanja težkega življenja. Črez grobe stopamo z napisi, ob kapelah, kjer molče umetnost moli — iz veka v vek . . .

Skoz mesta hodimo in skoz naravo: Šum morja, nad valovi se loveči galebi . . . Žuborenje rek, topot vojska, svečanost cerkvenih obredov, dolge procesije . . . romarji . . . krasota palač, starodavne slike . . . madone, madone, madone . . . osamelost samostanskih celic, zakristija z rezljanim starinskim klečalnikom . . . molitev resnega meniha, škripanje kiparjevega dleta po trdem marmorju . . . vzdih jetnika . . . hrepenenje device . . . misel o zašlem življenju . . .

In ko gremo za poetko, čutimo, da nas vodi tovarišica Sienkiewiczzeva. Konopnicka ne slika pokrajinskih slik, ne reproducira samo svojih vtiskov, ona živi z deželo, po katere tleh stopa njena noga. Življenje zemlje teče v širokem toku pred nami: iz stoletja v stoletje se preliva mimo naših oči: Benetke, kako razkošni so bili vaši prazniki, kako so zvene le sijaja in jasne lepote prekipevajoče pesmi čarnih vaših večerov! Sedaj je minilo vse. Tiho in zaskrbljeno se vozijo delavci od dela na noč domov. Morje peva sámó. Da-li ne? Toda čuj! . . . Ali se ne dvíga tam nekje pesem, pesem starih Benečanov? O čaru brezmejne svobode pripoveduje pesem, in sto in sto moških glasov se je zopet domišlja . . .

To posluša umetnica, in ko jo čítamo, čutimo, kako raste njen duh preko ozemelj, kako se dvíga, vrača v domovino svojo, v strto Poljsko, nekdanjo zibelko rodne slave:

Jutro v Benetkah.

Ptič rajski solnca vzlétel, švignil prek azura,
zažgal je pol nebes in zaiskril je mórje,
in pesem luči nesel v širno je obzorje,
zaglušil spev je mesca, noči trubadura.

Glej, zemlja — Dánae leži: od gor do gor je
obešen baldahin, srebrna mu bordura;
na zlatem vzglavju pa ugaša že purpura
razstlanih rož jutranje božje glorje.

Italija! Dan ko ljubimec hodi k tebi.
Na tvojih vélikih vodah, na širnem nebi
ne vzhaja solnce, ampak v svet kar šine!

A jaz grem iz krajin, kjer pred začetkom dneva
Boga vse v solzah mlado jutro prosi, reva,
naj bi ne šlo več gledat staro bol očine.

In zopet je njen duh v Italiji. Prejšnji sonet je bil samo skriven vzdih, komaj opažen pogled v zemljo, kateri je zašla že davno srečna zvezda. — To odlikuje Konopnicko, da je povsod, koder hodi po širokem svetu, vedno — poljska umetnica.

Pesnica roma iz kraja v kraj. Sedaj je »nad Ticinom«, kjer posluša v viziji na lombardskih poljanah topot Barbarosovega konja, nato se mudi v zalivu bajskem, kjer jo obladuje sijajni duh Ciceronov. Iz teh valov, ki udarjajo ob njeno ladjico, je vstala ona nagla, silna govorica, bleščéča v solnčnih iskrah, ki je pred njo Rim pripogibal svoje koleno. V solncu tega podnebja je kopal svojo besedo in v šumu teh šepetajočih trt se je uril v gestah — Cicero.

Gladeč z mehko dlanjo tu po etruški vazi,
učil se skriti je okroženost v izrazi,
in naj je tudi v njem proklinjal, vpil: »banita!
blestel je sled v njem amforinega odsvita.

(»Villa Cycerona«.)

Čudovito, kako govori umetnost pod njenim oživljajočim pogledom! Pompejanski friz pripoveduje dolgo povest o »Amorjevih delih« in antični favni z odbitimi udi stopajo v muzejih s svojih podstav v bakhovskem ritmu mladosti (»Faun tańczy«, »Faun pijany«, »Faun śpiący«).

V »Rimskih nokturnah« se približamo večnemu mestu. Silhete razvalin se molče pomaljšajo iznad horizonta, skozi ogromne triumfalne slavoloke vstopamo v mesto . . . tiho je . . . samo fontane tožijo, plačejo na trgih . . .

Spoetko si ogledujemo Rim. Zanima nas, kam pojde poljska gospa. Na Janiculum hodi pod večer gledat, kako ugasuje solnce v Tiberi, v samostan »San Onofrio«, pred katerim »zamišljene rože stoje za stražo«,

poslušat, kako šumi starodavni dob Torquata Tassa in kako v belokamenih arkadah z obledelimi freskami na zidu šepečejo obiskovalci nad grobnico velikega pevca »Osvobojenega Jeruzalema«. Ob jutrih pa jo spremljamo v Vatikan, v sijajne dvorane, v Rafaelove Loggie, v Mihelangelovo Sikstino. Visoka dama z daljnega severa seda na stol ob steni, in v njeni glavi se rode umotvori, Buonarrottija dostojni. Poslušajte samo, kako piše ona-le Sibila na stropu!

Skoz somrak tiho tiše
šum božjih listov diše,
Sibila knjigo piše.

(Sybilla pisze«.)

Cela velikanska slika Mihelangelova oživi v starem svetopisemskem dramatičnem spevu: »Stvarjenje človeka«. Zaslišijo se svečani glasovi dveh zborov. »Glas« se začuje: »Naredimo človeka po svoji podobi«, spev serafov zmagoslavno proslavlja zemljo in dan:

Zdrava nam zemlja, s tabo je moč,
s tabo je Bog . . .

In Jehova pride in dahne v il. In il se dviga, vstaja z zaprtimi očmi proti Bogu, izteza roko v zahvalo, in Adam reče:

»Sem!«

Sledi opesnitev sprednje slike Sikstine, »Sodba«, polna grandiozne dramatike in titanske sile velikega Mihelangela. Pred teboj se odigrava najstrašnejša tragedija, ki je z neznano, mistično močjo pretresala pobožno krščansko dušo. Oči ti zastajajo med to nebrotno množico ljudi, ki trepečejo, lomijo roke, obupujejo, molijo, kolnejo, plačejo, padajo vznak. Prihaja On! . . . Sodnik!

Njena mehka duša je skesana, beli vrat gosposke žene upognjen, oči pokorne, polne solza; srce ponižno vdano, se začne dvigati v nedosežnem, otroško-iskrenem »Miserere« proti svojemu stvarniku z vedno se ponavljajočim refrenom:

Od kolen tvojih ne vstanem v tej stiski,
Kristus moj, naj te obkrožajo bliski;
saj sem navajena gneva in boli . . .

Iz te mračne, resnobne, pretresljive in grozne atmosfere stopamo počasi in potrto na prosto. Še enkrat se boječe ozremo nazaj, odkoder smo prišli. Pred nami strmi v nebo — Petrova bazilika. In prav poleg nje se je visoko dvignil nad svetom — Vatikan ter se tesno prislone k njej . . . »Ecclesia! . . . Ecclesia! . . .«

Na jugovzhodni strani Rima, onkraj osamljenega Laterana stoji »Villa Wołkońskich«, »tiha in bela, sipajoča rože preko cipres«. Sem prihaja pod večer poética, ko »stari apijski akvedukt meče dolge sence na mirte in rože.« V bližnjem lateranskem stolpu zvoní Ave Marijo.

»Moli, kristijan, ker prihaja noč, smrt in konec vsemu, kar živi . . .«

Umrl je tudi on, ki je prebi val v tej vili, on — avtor »Dziadów« velikí, ognjevití Mickiewicz. Konopnicka mu posvečuje prelepe stíhe:

Tu bil je, tu je čutil, sanjal . . . v tej samoti
oko je zaželjeno nad sabinskimi gorami
mu šlo pod zvezdami tja v svet pokrit z meglami,
in prsi dihale gozdovom so naproti.

Tu pel je. In ljubeči slavci vsi v tej vesni
utihali so v mirtah, mu prisluškovaje;
to bil je glas! — nad vse — goreč, ljubeč . . . čul v pesni
si tej šumeti žita, trepetati gaje.

Tu čuvstvoval je. Duh njegov, napeti z bliskom
od tu je prek lazurov teh ko strela letal,
lijoč se v en akord s polnočnih viher piskom
je treskal bliske in megle grmeč pometal.

Tu rad na smreko zrl samotno in temno je,
bežeč od rož z očmi tja v daljne kraje, konce . . .
kot orel, ki na gorsko gnezdo misli svoje,
od tu se vzpel je nad zemljó in letel — v solnce.

Krasna je Italija v svojih spominih, a sedanost njena je trpka in grenka. Legle so v osenčene grobe visoke dame, ki so šumele v dragocenih krilih okrog slik in kipov ter s sladkimi polglasnimi šepeti govorile o božanski ljubezni. Sedaj hodijo po Italiji hlastno in viharno — Ade Negri, Annie Vivanti . . . z glasno, osorno in dolžečo besedo, govoreč o sili in bedi. Gospa Konopnicka je prepotovala Italijo in prinesla s seboj — ne samo prelestnih spominov o umetnosti — ampak tudi dovršen prevod obeh knjig Ade Negri: »Fatalità« in »Tempesta«. ¹⁾ A tudi v svoji knjigi ima pesmi, ki v srce segajoče govore o socialni bedi. Čitajmo n. pr.:

¹⁾ Ada Negri: »Niedola. Burza«. Przekład Maryi Konopnickiej. Warszawa, 1901. Nakładem Bronisława Natansona.

Capri.

Capri? Sem videla. Tam zemlja je kovana
iz skal. Svet pust je in raztrgan ob obali;
na njej prepasan s cunjo kuri ogenj mali
razgaljen ribič iz karenskega pristana.

Črez polja greš, ki s suhim trnjem so nastlana,
list trdi se na solncu ko papirus pali,
ki davni vekl nanj so s studom napisali
Tiberija krvava dela razbrzdana.

Na ladjo sedi, k ognju tja na mrež kopico,
nad tiho globočino čelo vpri v desnico,
pa čuj, kaj ribič pravi ti tresoči, stari . . .

Tiberij? . . Kdo? Avgust? . . Ne, on o njih ne vé ti!
A zroč mračno na ogenj, ki še komaj sveti,
črez bedo toži, glad . . . To njega so cezari!

Konopnicki je zemlja mati kakor Mickiewiczu in Sienkiewiczu. Ali ta zemlja je mati bolesti, mati stoterih žalosti. Kakor ona je, ki so ji stari krščanski skladatelji peli ginljive, togujoče pesmi. Poetka budi njih duh, in zdi se nam, kakor da se je zemlja, ki v njej leže, polastila njih pretresljivih akordov. Kako veličastno toži zemeljsko trpljenje v sonetu

Pri grobu Pergolesa.

Morjé igra . . . Ven, Pergolese, iz grobne plesni!
Čuj silne orgle kot nalašč za himne tvoje!
Daj, spremljan od valov morja zapoj nam svoje
nesmrtno delo »Stabat«, svojo pesen pesni.

. . . »O zemlja jaz, rodeča mati v boli tesni!
Glej, kak na križu časa večno križan moj je
sin, človek! Premišljuj krvave njega znoje!«
— Morjé igra . . . Glasovi mró . . . ko sanje v vesni.

. . . »Glej, od izhoda do zahoda me obdalo
solz grenkih je morjé, rastoče črez obalo . . .
Glej, kak nad mano slepe jeze rjuje krater . . .

Kak v boli bol rodim, življenje zvaño . . .
Morjé, prepasti, tihi nébes ti nad mano,
vsi poslušajte vzdih moj! . . Eia Mater . . .

Zemlja v razvitku celih stoletij je podlaga Konopnickinim umotvorom! Znamenite dogodke, ki so določevali njeno usodo, ti stavi pred oči — kratko, ali z nedosegljivo plastiko in dojmivostjo Poganski svet — vero narave, in novo krščanstvo — vero nadnarave. Elementi so vzdrtavali — pravijo — v svojih temeljih, ko sta trčila ta dva svetova drug ob drugega. Konopnicka ti vzbuja spomin na ta silni preobrat — z neko pravljico. Stari prirodoslovec jo je zapisal. In ko jo je pisal, je zmajeval nad njo s svojo sivo glavo. Naša fantazija, oplojena s krščanskimi predstavami, se je spominja obenem z ono povestjo, ki pripoveduje, kako se je zagrinjalo v templju raztrgalo od vrha do tal.

Vesti morja.

Kje, kdaj, kdo pravil mi je bajko čudovito,
prastaro bajko to helensko, vedno mlado?
Ni bil to oni Triton z zélišč polno brado,
ki v luki pri Noceri piha v konho zvito?

Noč tiha. Valu sredozemskemu očito
mornar prepušča ladjo. Ko vedó in znado,
naj vodijo bogovi! Vse molči z naslado.
Zvezde drhté . . . Mornar vzravna se ponosito.

Čar grške te noči čuteč v najmanjši žili,
premišlja o bogovih, njih nesmrtni sili,
o večnem bitju njih, o njih vsevečni móči . . .

Zdaj glas iz brezdna: — »Hej! Na jonski nabrežini
vpjij: Mrtev jo veliki Pan!« — In spet v tišini
je vse. Drhté le zvezde iz morjá in noči.

Konopnicka je genialna slikarica v pesmi. Nad njenimi slikami se igra mir harmonije, in izrazitost te gleda iz njih z globokimi, mirnimi očmi. Barve se ulegajo široko in topeče pod njenim čopičem, in neki nedopovedljiv čar diha iz svežosti njenih umotvorov. Človek čita, in pred njegovim duhom vstajajo v določnih obrisih pokrajine in poslopja. Böcklinovo sliko meniš, da imaš pred seboj, ko čitaš n. pr.

Certosa san Martino.

Obrni ključ, pobožni kartuzjan, v klavzuri!
 Odrečem vsemu se ko ti, kar svet podarja,
 samó če táko mi morjé ogromno vdarja
 pred take stare, tihe, v solncu zlate duri . . .

Naj se tako blešči mi jadro v rani uri,
 naj imam aloo pod oknom za čuvarja,
 in naj tako poslavlja se na večer zarja
 na gorah, tak potapljaajočih se v lazuri . . .

Naj rano se Sorrento beli prikazuje,
 noči naj baklja mi vulkana razsvetljuje,
 naj do stopnic šum iz Neapolja odmeva . . .

Naj ko oko golobje tvoje, tudi meni
 na Capri vstavlja, na Niside se slemení,
 a doli zbor valov naj z mano psalter peva!

Iz »Italie« Konopnicke veje pokojna in čista lirika velike žene, ki ti očarujoče zveni na uho, objema srce in boža dušo. Čutiš: ženska gre pred teboj. In ti ji slediš z zamaknjenimi očmi kakor brez strasti, brez poželjenj, brez telesa, ali brezmejno srečen, da smeš iti za njo z očmi vprtimi vanjo, poslušati tihi odmev njenih korakov, stopati tja, koder se je dotikala tal njena noga . . . Dalje in dalje gre njena pot, dalje in dalje ji slediš brez moči . . . Pri zadnjem koraku sta: Pred vama molči gluho

»Mare Morto«.

A zdaj se zlij za mano, morje pozabljenja . . .
 Z vodami tihimi me krog in krog obplovi . . .
 nikjer nikomur več na zemlji tej sirovi
 ne pridi pred oči begotna moja tenja!

Naj bom izbrisana iz svetnega vrvenja!
 Ko pa se pesmi zadnje mi zgubé sledovi,
 leté naj njih odmevi s tvojimi glasovi
 tja, kjer se nebes črez medleče zvezde vzpenja.

Vulkan je gorel todi, kjer zdaj val tvoj bije . . .
 Morjé vse pogasi, kar plamení in žije . . .
 Pokoja čem! . . . Do večnega grem oddihnjenja.

V ogromni živelj tvoj, v prostore mračnočiste
oddajem zdaj duha, brat ribičev, moj Kristel! . .
A ti se zlij za mano, morje pozabljenja!

To so njene poslednje besede.

Izginila je visoka dama v šumečem krilu. Samo osehle glavice cvetlic se še pripogibljejo, ki jih je vzdramila ž njim iz sanj, in njih peresca se dvigajo počasi in komaj slišno od tal, kamor jih je privila njena lastna noga. Okrog tebe pa peče solnce, in trda, težka zemlja strmi vate brez razodetja, z enim samim velikim, prastarim vprašanjem na okamenelem licu. Ti pa mu stojiš nasproti zopet sam, da ga ugiblješ prepuščen samemu sebi . . .

Tiho in molče greš zopet na svoje delo . . .

Gredo na vojsko fantje . . .

Gredó na vojsko fantje
za čast in dom in rod,
in srca so jim težka,
težak je z doma pot . . .

Razgrinja se nad njimi
prejasni svod neba,
in solučni žar se vroči
mladeničem smehlja.

Oblak pa črn iz dalje
že plava na nebo,
ki bo točilo solze
na žalostno zemljó . . .

E. Gangl.

Tvoje očke, kaj bi rekel . . .

Tvoje očke, kaj bi rekel,
lepe so, seveda,
a iz njih peklenšček sam,
zdi se mi, da gleda.

Tvoje laske, kaj bi rekel,
zanke so brez dvoma;
kdor se vanje zavozla,
v srce ti priroma!

Tvoja ustna, ličeca
polna so sladkosti,
da poljubov jaz zvečer
nikdar nimam dosti.

Če se braniš, kaj zato,
pa deset jih dadem.
Pet ti smelo jih navržem,
drugih pet ti — vkradem.

Fran Valenčič.

Iz cerkve si stopala v solnčni dan . . .

Iz cerkve si stopala v solnčni dan
pač bledih lic,
na prsih svež šopek cvetic.
Ah ta nedolžna bledica
tvojega nežnega lica,
Terezija,
kaj mi pač govori?
Po senčni poti v solnčni dan
si šla tak bledih lic,
na prsih svež šopek cvetic.
Ob tvoji strani stopal sem
in prsi ti šopka oropal sem
in si del ga na srčno stran.

In nedolžna bledica
tvojega nežnega lica
takrat me začarala je . . .
Ah, bolna si . . . Nemirno tako
ti srcece bije, oj srce mladó . . .
Mar ljubezen te varala je?

Po senčni poti si stopala
in mene miru si oropala,
Terezija . . .
Ah, takšno mladostno, nesrečno bolest
pač v srcih občuti tisoči nevest —
A jaz ti jo ljubim prav takšno bolest.
To bolest je zdravih in krepkih ljudi,
ki ponosno stopajo v solnčni svet,
ki čutijo v sebi plodilne moči,
ki ljubijo z ognjem vseh svojih strasti, —
ti ljudje so človeštva cvet!

V. S. Fedorov.

Njegov god!

Črtica. Spisal Fr. Dolinčan.

opolnil je bil ravno tri leta . . .

Njegov rojstni dan je bil in god njegov, vse obenem. Tega, kaj je rojstni dan, se ni zavedal, pač pa je pojmlil že pomen svojega godu. Saj mu je mamica baš zadnje čase mnogo pravila o tem in obetala mu je toliko lepih reči za ta dan!

Zbudil se je mnogo prej nego po navadi in komaj je izpregledal, pa je že klical: »Danes je moj god!«

»Zato si pa bratca dobil!« mu reče pestunja, ki ni vedela, kako bi brzdata njegovo veselje.

»Bratca? . . .«

Oči so mu zastrmele, kakor bi premišljal, kako naj sprejme to novico, potem pa je vzkliknil:

»Ah — mami grem povedat!«

Pestunja se je morala smejati navzlic žalosti, ki je bila zavladata v tej hiši in ki je tudi njej polnila dušo in srce.

»Mama že vedo!«

»A — kje je mama? . . .«

»Mama spe.«

»In bratec?«

»Tudi spil . . .«

»In ata — kje je ata? . . .«

»Jih pa pokličem!«

Kmalu nato je vstopil oče, potr, z upognjeno glavo.

»Ata — danes je moj god! . . .«

»Da, da, danes je tvoj god!«

»Ali mi mama ne bo piškotov kupila za god?«

»Ne — mama ti ne bo nič več kupila!«

»Pa mi je obljubila, da mi bo piškotov kupila!«

»Pa ti bo morala dolžna ostati! . . .«

»Dolžna ostati —« tega spet ni umel, videlo se mu je na njegovem začudenem obrazu, da ne.

»Zakaj pa spi tako dolgo? . . . Ali bo še dolgo spala? . . .«

»Zmeraj bo spala, zmeraj, nič več se ne prebudi . . .«

Še bolj se je začudil ubožček. Usta so se mu odprla, in oči so mu zastale tam nekje v daljavi . . .

Očetu pa je krvavelo srce, in hitro si je obrisal solzo, ki se mu je bila utrnila iz očesa.

»In bratec bode tudi tako spal? . . .«

»Tudi! . . .«

Zdaj je umolknil. Brez dvojbe je leglo nekaj težkega na njegovo otroško srčece. Toda še vedno je upal, da se mamica prebudi in da mu kupi piškotov za god! . . .

* * *

Na črno drapiranem odru je ležala med brlečimi svečami mlada žena — žrtev svojega materinstva — ob njenem vznožju pa najmlajše dete njeno . . .

Ljudje so hodili pridno kropit, zlast pa so prihajale ženske kar trumoma. In dasi so rajno komaj poznale, se jim je vendar smilila, in malokatera je bila tako trdna, da bi si ne bila obrisala solze. Zdelo se jim je, kakor bi imele mučenico pred seboj. In ali ni bilo res nekaj mučeniškega pri tem? . . . Ali ni mar trpela, trpela grozno in dala celo svoje mlado življenje za to, ker je ljubila, ker se je pokorila železnim zakonom narave? . . . Kdo je zaslužil trpljenje in smrt manj nego ona? . . . Da, mučenica je bila, ker je bila žrtev svojega od usode, od stvarnika predpisanega poklica! . . .

Saj jo je zadelo več nego prokletstvo podedovanega greha! . . . »Med bolečinami boš rodila . . .«, ona pa je morala umreti celo! . . .

Mladenkam in ženam, ki so hodile izkazovat zadnjo čast svoji sestri, je segala globoko v srce tragika tega dejstva, in imele so tem večje sočutje z umršo, ker je bilo na tem žalostnem slučaju nekaj specifično ženskega in so se čutile vsled tega nekako solidarne ž njo.

Pri tem pa jih je pretresala še misel, da kaj takega tudi njih lahko doleti! . . .

Mladi Ivanček je s srepim pogledom motril številne ljudi, ki so prihajali in odhajali. Njegova drobna glavica je ugibala in ugibala, čemu vse to, toda doznati resnice ni mogla.

Bil je šel tudi on pogledat mamico. Ni dal prej miru očetu, da ga je peljal k njej. A vse, kar je videl, se mu je zdelo grozno čudno. Nekaj kakor strah — morda tudi slutnja — ga je prevzela tako, da ni mogel staviti nobenega vprašanja. Pozabil je celo na to, da mu je bila mama piškotov obljubila, pa da dozdej še čisto nič ni dobil za svoj god . . .

A pozneje se je zopet spomnil tiste obljube. In šel je zdaj večkrat sam tja, kjer mu je ležala mamica tako mirno, tako tiho,

tako čisto nič meneč se zanj, da se je čutil skoro užaljenega. Opazoval je ljudi, kaj počno, s tisto zvedavostjo, ki je lastna vsakemu otroku. Najbolj čudno se mu je zdelo to, da je vsakdo prijel za vejico ter poškopil mamo. Mislil je in mislil, naposled pa se je posvetilo nekaj v njegovi otročji glavici . . .

»Gotovo jo hočejo vzbuditi!« si je dejal.

In začel jo je tudi on kropiti. Toda mamica se ni hotela vzdramiti! . . . Vedno pogosteje je hodil pogledavat do nje, in vedno bolj žalosten se je vračal od nje. Ko pa je bil zvečer v svoji posteljici, se je razjokal. Dan njegovega godu je bil minul — pa nič niškotov! . . . In mamica, ki ga je sicer tako ljubila, tako srčkala, ga danes niti pogledati ni hotela! . . .

* * *

Drugi dan pa so prišli možje, dvignili mamico, jo položili v krsto in zabili . . .

»Ata — kaj delajo? . . . Zakaj so pokrili mamo? . . .«

»Vstran jo poneso! . . .«

Zopet tisti neverni pogled . . . A molčal je in voljno je pustil, da ga je oče prijel za roko ter peljal za krsto. Vrvenje in vršenje okrog njega ga je omamilo tako, da ni nič več videl, kaj se godi. Pozabil je celo na to, da neso njegovo drago mamico pred njim. Zamolkli akordi mrtvaškega petja so pretresali spočetka tudi njegovo otroško dušo, toda kmalu se mu je privadil, in lotevala se ga je tista dobrodejna raztresenost, ki je dana človeku samo v prvih letih njegovega življenja in ki je poglobitveni vir one otroške sreče, katere si tako nazaj želimo v resnejših letih . . .

Ko so prišli mimo vode, se je spomnil, kako ga je bil nekoč soče vzel v čoln s seboj in kako sta se vozila po vodi gori in doli. In vzbudila se mu je želja, da bi se mogel zopet voziti tako . . .

Kmalu pa se je obrnila njegova pozornost na druge stvari. Izprevod se je vil po ulicah, kamor on še ni bil prišel. Začele so ga zanimati hiše, zlasti pa prodajalnice in izložbe, katerih še nikdar videl ni. A bolj nego vse to ga je zaveselilo, ko je na nekem drevesu ščinkavca uzrl. Tiče je imel nad vse rad in vzkliknil je:

»Ali ga vidiš, ata? . . .«

Oče ga je posvaril, da naj molči, in res je umolknil. Hipoma pa mu pridejo spet piškoti na misel, katere mu je bila mamica dolžna ostala. »Dolžna ostala« — te besede so se mu bile vtisnile čudno v spomin. In zopet je premišljeval, kaj pomenijo,

»Dolžna ostala . . . dolžna ostala« — ne, to mu ni hotelo v glavo. Toda domneval je menda vendarle pravo, kajti obrnil se je naposled k očetu in pripomnil:

»Ata — danes ni več moj god!«

S tem je hotel reči nemara: Če piškotov nisem doslej dobil, jih poslej tudi ne bom!

Pri tem pa je zapazil, da polze očetu solze po licih, in začuden je vprašal:

»Ata — zakaj se pa jokaš? . . .«

Potem pa je spet mehanično stopal poleg očeta in iz svoje razmišljenosti se je vzdramil šele, ko je prigrmela prva gruda na materino krsto. Tedaj se je zdrznil, pogledal plašno očeta in rekel:

»Ata, ali je mama — tu notri?«

»Da, tu notri, in zdaj jo bodo pokrili!«

Zdaj pa je bilo videti, kakor bi se bilo njegovo otroško srce hipoma zavedelo grozne nesreče, ki ga je bila zadela, kakor bi se bilo njegove duše hipoma polastilo spoznanje . . .

Razjokal se je na ves glas in zaklical:

»Ne mame v jamo, ne mame v jamo! . . .«

S tem otroškim jokom pa se je združilo pretresljivo ihtenje vseh navzočnih . . .

Solnce, ki se je ves čas veselo smehljalo z jasnega neba, kakor bi se rogalo človeški bedi, se je za trenotek skrilo za oblake . . . Človeku se je zdelo, kakor da bi to ne bilo brez pomena . . .

Ali je nebo mar občutilo ta hip, kaj je storilo ubogemu črvičku in kako malo mar mu je usode človeške? . . .

Poslednja noč.

Še en poljub mi sladek daj in zbogom, dekle, vekomaj!	Saj davno vem, saj dobro vem, da jaz te ljubiti ne smem . . .
Nocojšnjo noč, poslednjo noč od tebe moram daleč proč!	Poslednjič v črne ti oči pogled se moj naj potopi!
Le mesec bo tovariš moj, in zvezd na nebu bledih roj	V to hladno noč, skoz sneg in led od tebe moram v tuji svet . . .
mi svetil bo na temno pot, ko pojdem samcat sam odtod . . .	Še en poljub! . . . Roko podaj! . . . Ne bo me nikdar več nazaj!

Dimitrij Ahasverov.

Na sveti večer.

Zvonjenje plava nad Ljubljano,
in nad zvonjenjem plava duh blodeč;
zanj jaslic ni, zanj ni pastirčkov,
zanj ni na smrečici prižganih sveč.

Popotnik je brez domovanja,
ki odpočiva se le malokdaj;
le v mrazu trepetaje sanja,
z zaprtimi očmi le gleda raj.

Ko vrh hrastov zaspi šumečih,
ga vzdrami črni grom iz sanj svetlih,
in okrog tvojih oken družji
z viharjem se njegov obupni vzdih.

Ne moreš spati — in po prstih
pritavaš, angelj plahi, do gardin . . .
Kaj trepetaš, kaj vidiš me, devojka,
kak te pozdravljam mračno iz temin?

A danes — božič je na Kranjskem.
In krog zvonikov plava bedni duh,
zvoniki se treso in ž njimi
se trese naokrog polnočni vzduh.

Duh sili tja, tja k božjim hramom,
— ah, tudi on je bil nekdanj kristjan! —
duh sili tja — zvonjenje sveto
podi ga kot deroča reka stran.

Da bil bi tam, tam pod zvonjenjem,
tam sredi množice, tam kjer si ti —
od zgoraj Bog vam z glasom zvona
zapovedi mogočne govori . . .

Zakrohota se in zajoče —
ne more, noče več skesan nazaj —
a danes božič je na Kranjskem,
in tudi on je bil kristjan nekdanj.

Oton Zupančič.

Slovenci v Ameriki.

Spisal Zmago Valjavec (New-York).

Najkrasnejši in najbogatejši del sveta, zemlja, ki jo moremo nazivati vzor gostoljubja in svobode, dežela duševne neodvisnosti in napredka, kraj, v katerem človek ve, da je človek in ne rob despotov — svobodna Kolumbija in njej na čelu Zedinjene države, so zbirališče onih, s katerimi domovina onostran oceana ni mogla in večkrat tudi ni hotela postopati tako, kakor postopa mati s svojo deco. Amerika je pribežališče nezadovoljncev in nesrečnikov, ki iščejo svoje sreče izven rodne jim zemlje, v kateri nimajo ničesar razen jada, bede in duševnih bolesi pričakovati, in ki jih je nemila usoda zanesla semkaj na naše obale, da prično z novim, povsem drugačnim in največkrat srečnejšim življenjem, nego je bilo ono v deželah, kjer jim je tekla zibelka in kjer jih je pomanjkanje najpotrebnejših stvari ter vsestransko robstvo tiralo do obupa . . .

Iz nezadovoljncev, srečolovcev, propalic, ubojic in sličnih eksistenc ter živih svedokov kulture vseh narodov, so nastale v Ameriki prve naselbine, katere so izredno hitro naraščale in postale ona privlačna moč, ki je kasneje dovedla semkaj zastopnike vseh ljudskih razredov in vseh narodov. Nastala so mesta in v teh mestih kolonije različnih narodov. Kraj Arabcev bivajo Asirci, kraj Kitajcev Italijani, kraj Japoncev Nemci, Irci, Angleži, Francozje in vsi slovanski narodi. Bivši največji sovražniki so tukaj iskreni prijatelji in vzajemno delujejo za napredek velike in svobodne nove domovine, katere blagopokojni ustanovitelji Washington, Hidalgo Bolivar in drugi so svojim naslednikom preskrbeli neodvisnost v pravem pomenu besede, enakoveljavnost in enakopravnost, za kar jim bodo vedeli državljani te ali one republike na večne čase hvalo in za kar jih skupno ljudstvo ne glede na narodnost obožuje.

Ljudje, katerih nade in pričakovanja so se v stari Evropi izjavile, nadalje oni, kateri onostran oceana v takozvanih »višjih krogih« niso imeli prijateljev in torej tudi neobhodno potrebne protekcije niso bili deležni, katerih upanje se je izpremenilo v razvaline, kakor tudi oni, ki so tamkaj svobodo preveč ljubili, postali so tukaj najboljše državljani. Taki ljudje ljubijo svojo novo domovino nad vse. Svobodna domovina in v taki domovini biti svoboden državljan, domovina, ki daje svoji deci vse ono, česar poželi — z marljivostjo

in vztrajnostjo se vse doseže — je ideal in geslo Amerikancev, geslo, ki se vcepi v njih čuvstva že v prvi mladosti, in katero podeduje generacija za generacijo. Njim je domovina prava mati, ki jih vodi po pravem potu, ki vzorno skrbi za osebno in duševno svobodo ter vzgojo.

* * *

Ta krasna in svobodna zemlja je postala tudi domovina nekaterim Slovencem, ona je postala naša prava mati, katera nas preživlja, nas neguje; ona je naša mati, ki v mnogih ozirih skrbi za nas bolje in lepše nego rodna nam zemlja evropska. S tem pa še nikakor ni rečeno, da smo se izpremenili po naših čuvstvih, ostali smo to, kar smo bili: ostali smo Slovenci; premenili smo svojo domovino, svojo mater, ali narodnost nam je ostala ista, ter smo vkljub temu, da smo na tisoče in tisoče milj oddaljeni od slovenske zemlje, vendarle sinovi majke Slave.

Napačna je trditev, da je Slovenec le oni, kateri je rojen na zemlji slovenski. Ta trditev se je, žal, tudi pri nekaterih ameriškanskih rojakih udomačila. Potemtakem bi lepo število mladih naših rojakov, ki so rojeni v Zedinjenih državah, ne imelo pravice nazivati se Slovence. Toda temu ni tako. Običaji ljudstva, med katerim je bil vzgojen, sicer vplivajo na človeka, običaji in šege postanejo druge, mišljenje in nazoni se izpremene, pač pa ostane v človeku narava njegovih prednikov, kajti tudi v tem pogledu velja prislovica, da »jabolko ne pade daleč od drevesa«, torej tudi v tujini rojen Slovenec ostane Slovenec. Njegov tip, njegova vsem Slovanom lastna dobrosrčnost, njegova narava, njegov priimek in sploh vse, kar je na njem opaziti, glasno priča o njegovi narodnosti. Kakor je med našimi državljani lahko spoznati tip Italijana, Španjolca, Grka, Nemca in Angleža, baš tako lahko je tudi ločiti Slovence in Slovane sploh od vseh drugih tu živčih narodov. Najdragocenejša in najmilejša posest naroda je pa njegov jezik, in čim narod izgubi svoj jezik, potem ni več narod, kajti narod živi le toliko časa, dokler si ohrani svoj jezik. Po njem in skoraj edino le po njem je ločiti narod od naroda v širšem zmyslu. Jezik je narodov zaklad, jezik slovenski je naš najdražji biser, naše vse, in njega izgube nam ves svet ne more nadomestiti. Da si ohranimo svoj jezik, pa moramo gojiti tudi idejo naroda, idejo slovensko. Koderkoli hodi Slovenec, kamorkoli ga zanese usoda, tam naj tudi ostane Slovenec; povsod naj čuva svoj jezik, naj bode ponosen na svoj zaklad, ponosen, da je sin Slovenije

in vsakdo ga bode čislal, vsakdo ljubil. To je edini način, po katerem moremo v tujini izpolniti sveto dolžnost do milega nam našega naroda, in naši potomci ostanejo isto, kar so bili naši dedje.

A kaj bode z našimi v Ameriki rojenimi rojaki, kateri niso videli biserne Save, niti divne Drave, snežnega Triglava in Adrije sinje, kateri niso hodili po dolinah Slovenije, ki niti koščka na Slovenskem pridelanega kruha, niti kapljice na slovenski zemlji pridobljenega vina niso zaužili, in katerim pripovedujejo roditelji, da se v »starem kraju« živi siromašno, bedno in mrtvo življenje, da tam ni zabav, modernih plesnih veselice, večernih koncertov, gledališč, električne železnice, klubov i. t. d.?! Ali potem prestane Slovenec biti Slovenec? Nikakor! On sicer ne želi živeti v razmerah svojih prednikov in si nekako apatično predstavlja domovino svojih roditeljev, živi po ameriškem običaju in šegah, on ljubi Ameriko kot svojo domovino in rodno zemljo, on živi za svobodo in v svobodi, toda on je še vedno Slovenec... In Slovenija ni samo dežela med Adrijo in Dravo, temveč Slovenija je povsod, koder biva rod slovenski. Na ta način moramo razločevati v Ameriki dvojni značaj slovenski, namreč stari in mladi, evropsko- in ameriškoo-slovenski.

Da Slovenci-Amerikanci ne sprejmejo navad in običajev evropskih bratov, da ne ljubijo evropskih zabav, narodnih plesov, noše itd. ter da se radi poslužujejo angleščine, jim tega gotovo nihče ne more šteti v zlo; kajti vzrasli so na ameriških tleh, oni ljubijo svojo rodno zemljo, katera jih živi, redi in ljubi; ameriškoo življenje je njihov življenje, oni od rojstva žive v ameriških praktičnih razmerah, od katerih je tudi njihov obstanek odvisen; in to je novi tip slovenski: s l o v e n s k o - a m e r i k a n s k i.

Ustava Zedinjenih držav nam jamči svobodni razvoj. Zedinjene države so nam najlepši vzgled združenja in prosperitete. One same nas na ta način napotujejo, da se, čeravno krajevno razkropljeni, narodno družimo in da duševno tvorimo eno samo kolonijo, ki se razprostira od atlantskih obal pa vse do Tihega morja. In v tej koloniji živi, napreduje in rodi najlepše sadove narodna misel, misel svobodne Slovenije. Posebne politike nimamo, toda tega tudi naši evropski rojaki v pravem pomenu besede nimajo. Pač pa uživamo svobodo tudi v narodnem pogledu, in uvažujoč to dejstvo, bi res ne bilo umestno da bi gojili takozvano utopijsko politiko. Naša glavna politika je, da ostanemo Slovenci in da smo tudi Amerikanci.

(Dalje prihodnjič.)

Carmen.

Doña Carmen, doña Carmen,
 črnooka, črnolasa!
 Glej, nocoj pa sem ti prišel
 pod balkon o polnoči!

Naglo kakor še nikoli
 hitel k tebi sem čez gôre
 in doline in prepade . . .
 Nesel me je sám vihar.

Ah, ta temna pot brezkončna,
 to je bila sama večnost!
 Zdaj dospel sem zopet k luči—
 in ta luč je tvoj obraz! . .

Doña Carmen, lepa Carmen!
 Radi tebe sem nesrečen,
 radi tebe sem pogúbljen
 morda jaz na vekomaj . . .

Pomniš staro še legendo?
 Pravil nama jo menih je
 za Sevilloy v senci lipe,
 kjer šumí Guadalkvivar.

Kdor na svetu tukaj ljubi,
 kdor nedolžno ljubi devo,
 a se ji ne razodene,
 predno smrt ga pokosí:

tá mirú ne najde v grobu.
 Srce njemu ne umrje;
 živo bije mu pod zemljoj
 v mrtvih prsih noč in dan.

Bije srce siromaku,
 bije strastno mu in silno
 kakor takrat, ko po žilah
 plala mu je vroča kri.

In pokoja prej ne najde,
 ne rešitve njemu duša,
 dokler k ljubi ne povrne
 duh njegov na svet se spet;

dokler se ne razodene
 ljubici, da jo je ljubil,
 dokler tajne ne razkrije,
 ki leži mu v dnu srcá . . .

Doña Carmen, doña Carmen,
 črnolasa, črnooka!
 Glej, nocoj sem prišel k tebi,
 da skrivnost ti vso povem!

Ljubil sem te, ljubil sem te!
 Ljubil sem in še te ljubim . . .
 Tak ne bo te ljubil nihče,
 tak resnično, tak brez nád.

A izustil nisem nikdar
 odločilne ti besede;
 rekel nisem, da te ljubim,
 ker ti reči nisem smel . . .

In ker ljubil sem te, Carmen,
 šel sem zate v boj krvavi;
 in v dvoboju me ubil je
 tekmeč moj, častitelj tvoj.

In nocoj, glej, doña Carmen,
 prišel k tebi sem iz groba . . .
 Jaz sem mrtev — tí si živa . . .
 Vrni spet mi pókoj moj!

Diego de Alcazar y Alhambra.

Blaznik.

Češki spisal Svatopluk Čech.

Gežki so včasih začetki zdravniške prakse! O tej resnici bi bil mladi doktor vsega zdravilstva, Stanislav Horlivý, lahko napisal debelo knjigo, saj časa je imel za to zares dovolj! Udomačil se je bil z mladim advokatom Pravoslavom Zajmom skoro ob istem času v okrajnem mestu L. — in glej! dr. Zajem je že tožil o kratkosti časa in dolgosti obiskov, dasi je moral tekmovati z odločnim in spretnim advokatom, čigar praksa je bila že ukoreninjena globoko v mestu in okolišu; nasprotno pa dr. Horlivý nikakor ni mogel poleg osivelega in napol slepega ter gluhega tovariša dobiti ne enega poštenega pacienta. In vendar je imel znanja polno glavo in škrinjice ter etuije polne najbolj raznolikih žagic, nožkov in kleščic, bleščečih in nabrušenih, da je bilo veselje vse to gledati; toda nobeden izmed 1—skih filistrov doslej ni občutil želje, da poskusi na sebi njih prečudno rez. Človekoljubna želja mladega doktorja je bila, da bi vsi prebivalci mesta oboleli mahoma za vsemi možnimi boleznimi, da bi jih vse do zadnjega mogel izlečiti ter ozdraviti; toda ti so korakali zdravi kakor ribe pod njegovimi okni ter pogledovali — tako se mu je zdelo — zasmehljivo na okusno izvesko z lapidarno, pozlačeno pisavo, katero si je dal nabiti pri vratih. Če je bil kateri betežnik med njimi, gotovo je privlekel svoje revno telo mimo omenjene izveske do stanovanja srečnejšega tovariša, da izpusti v njegovih rokah svojo zakrknjeno dušo. Toda te Tantalove muke mladih zdravnikov je opisalo že marsikatero spretnejše pero, pristopam torej rajši k dogodku, o katerem vam želim pripovedovati.

Dr. Horlivý je gledal zopet nekoč v pravični nevolji na tolste meščane, ki so gazili tam doli po umazanem, razvoženem snegu, obвити s flanelo, oboroženi s kožuhovino, v velikanskih škornjih iz juhtovine, s koščkom bombaža v ušesih, in rdeča nit njegovih misli je bila najbrže: Seveda! da vas sapica ne prepihlja! Čim dalje je gledal na te okrogle, od mraza rumeno pobarvane obraze, tem čemernejše so se vzpenjale njegove obrvi pod brezupno pobešenim fesom, tem globočje je vlekel iz pipe ter odpihaval zaničevalno na ulico.

Hipoma pa je odtrgal pipo daleč od ust, pobožal je tolažilno potrti fes, in zablisknivi z očmi, je uprl svoj pogled v napetem pri-

čakovanju v globino ulice. Z žvenkljanjem so gazile ondi leteč paradne sani okorne oblike zmes blata in snega, tako da je brizgala konjema na odrgnjene komate. Nad samim ojesom je sedel plečat hrust v umazanem kožuhu, s širokim, rdečim obrazom; na glavi je imel staro kosmato kapo, katere rusasta dlaka je bila tako podobna rusastim lasem, dasi bi pač iztežka spoznal, kje dlaka nehava in se začenjajo lasje. Notranjščina sani je bila postлана in napažena s šaro kosmatih odej, katere so obetale s parom visokih škorenj iz klobučevine pasažerju veliko udobnosti.

Dr. Horlivý je ravnokar hotel pipni nastavek prijeti z zobmi ter odpilniti s kolobarčkom dima neumno nadejo, ko so se v tem iznenada ustavile sani baš pod oknom, in kočijaž, ko je pokazal s koncem bičevnika mejo med kapo in lasmi, je zarentačil na branjevko, pred vrati stoječo: »Kje pa tu stanuje novi doktor?« —

Skoro bi bil dr. Horlivý sam zagrmel navzdol odgovor, toda spomnil se je še o pravem času, da bi si s tem škodoval na ugledu. In vrla matrona je odgovorila sama: »Novi doktor? — Ravno tukaj — v prvem nadstropju!«

Hipoma je bil fes na postelji in čibuk v kotu. Gospod doktor je potegnil telovnik malo navzdol, suktno je zapel na en gumb ter pogladil z dlanjo lase in brado. (Na tem kraju smem pripomniti, da je bil gospod doktor jako čeden mlad mož.) Potem pa se je postavil nasproti vratom na način, katerega si je bil določil v svobodnem času že zdavnaj — in tega je imel, žalibog, doslej dovolj — za ta slučaj kar najnatančneje: ena roka je počivala na mizi, na kateri so ležali v eni vrsti nožki, kleščice in žagice, druga je ležala na prsih na mestu, odkoder je moral prihajajočemu zableščati svetli dragulj pečatnega prstana naravnost v oči; čelo je bilo nekoliko vzdignjeno, in pod njim so žarele iskrene oči resno in vljudno proti prvemu pacientu. Ako bi bila vstopila sama smrt v tem trenutku v sobo, bi bila pred to podobo mirne zdravniške samozavesti od strahu zaklopotala z zobmi.

Hrupni koraki so se približali od zunaj, potrkalo se je na vrata, in z nerazumljivim pozdravom je stopil kočijaž v sobo. Hrust kakor gora. Da to primeru izpopolnim, pravim: z obrazom kakor mesec, pač kakor zaripel mesec, v polni okroglosti izhajajoč izza gore. Sicer pa se je kazala samozavestna glupost z lahnim znamenjem zvižahnosti.

»Česa želite?« je vprašal vljudno dr. Horlivý.

»Pripeljal sem se po gospoda doktorja.«

»Odkod?«

»Iz Bušina.«

»Od koga?«

»Iz grajščine.«

Ko je povedal to važno vest, je prenehal gospod doktor za nekaj časa v diagnozi. Prizadeval si je, oživiti v spominu, kar je vedel o bušinskem grajščaku. Jako malo je bilo tega. Vedel je, da se piše Drobec, potem pa da je o njem slišal pripovedovati semintja različne stvari, katerih dejanje in značaj sta mu pa že izginili iz spomina. Toda kakor neka skupna posledica teh pozabljenih pravljic mu je obtičalo v spominu mnenje, da je bušinski grajščak velik čudak.

»Torej od gospoda Drobca?« je nadaljeval vprašujoč.

»Da, iz grajščine! Izpregel sem bil ravno voz ter se veselil kratkega odmora. V tem je prihitela od zgoraj gospodična — oči je imela zajokane — ter vzkliknila: »Blažek, naprezite nove sani, popeljete se v mesto po gospoda doktorja! Toda po novega — ali razumete? Jaz sem namignil z glavo ter rekel sam pri sebi: Vrag naj vzame to gonjo! Od voza v sani, od sani v voz!«

»In kaj je gospodu?«

Kočijaž je izbulil namesto odgovora oči na govorečega, kakor bi ne bil razumel vprašanja. Dr. Horlivý ga je torej vprašal vnovič: »Kaj je gospodu?«

Blažek si je drgnil nekaj časa čelo, potem pa je zavihtel z roko:

»Baje mu manjka! Kajpada! Še nekoliko preveč ima! Tukaj-le!« Pokazal je s prstom na svoje nizko čelo, in pri tem so se zalesketali njegovi beli zobje v surovem posmehu.

»Kaj vendar?« je vzkliknil doktor iznenaden. »Menda ni izgubil pameti?«

»Pač izgubil, gospod doktor, popolnoma izgubil! Božja volja je tako! Danes je že celo raztolkel novi bičevnik na moji glavi.«

»Torej besni?«

»Pa kako! Včeraj in danes je klel od jutra do večera, da so vstajali človeku lasje na glavi. Bilo je v prvem nadstropju neprestano grmenje. Uboga gospodična je trpela kakor mučenica. Vrata za vrati so ondi treskala, da so se okna tresla, vrisk se je razlegal celo zunaj vasi. Včasih je pobegnili tudi na dvorišče, divjali iz kota v kot, vzdigovali stisnjene pesti kvišku, klical vse peklenske duhove; včasih se je ustavljal, vrtal s prsti v čelo, čudno gubančil obraz — no da, človek bi počil od smeha!«

Doktor ni mogel zatajiti nevolje nad surovim vedenjem, s katerim je hrust opisaval nesrečo svojega gospoda. »Ne vidim pri tem nič smešnega!« je dejal s strogim pogledom na režečega se posla. »Prej bi moral pomilovati nesrečnega gospoda. Razumeš? — Pripravi sedež na saneh! Pridem takoj za teboj.«

Blažek je sprejel doktorjevo posvaritev z vidnim strmenjem. Odprl je usta, izbulil oči, potem pa je zmajal nekolikokrat z glavo ter skomizgnil z rameni. Med vrati se je še ozrl na doktorja ter zamajal z glavo in zamahnil z roko.

Dr. Horlivý se je vglobil za trenotek v misli, potem pa je otvoril neko skrinjo ter vzел iz nje posilni jopič. Bil je z vsem preskrbljen.

Kratko po tem so žvenkljale sani zunaj mesta po belem zimskem kraju. Kočijaž je obračal časoma glavo na doktorja ter zmajal ž njo vselej, kadar se je obrnil. Dr. Horlivý, sedeč v kaosu odej v kosmatem kožuhu, se je globoko zamislil. Prvi, prvi pacient — blaznik! Ni mu bilo prav po volji. Stroka duševnih bolezni zahteva bolj nego vsaktera druga posebnih izkušenj, in takih pač ni imel. Prizadeval si je, spomniti se nekaterih pravljic, ki jih je bil slišal o bušinskem gospodu, da bi mu pripomogle kot Ariadina nit v blodišče njegovega zmčanega duha, toda ne ene ni mogel oživiti v svojem spominu. S surovim hlapcem ni bil voljan razgovarjati se o tem predmetu. »Najbolj zanesljive vesti mi more podati gospodična!« se je odločil. Nato se je vdal čudnemu sanjanju. V šumnem zraku okoli letečih sani so se rojile sere, čudovito sključene postave s pošastnimi obrazi, katerih vijugaste poteze so se gubančile ter raztegovale v raznolikih strahovitih kretnjah, in katerih oči so divje svetile iz globoko upadlih jamic... Žvenklje konj so med tem zveneale kakor hripav, blazen smeh. Te postave so se polagoma razplašile, izginile, in pred njim je vzplavala zala, nežna dekliska podoba, z otožno nagnjeno glavico, z bleščečo solzo na bledem licu, ki se je odsenčevala s črno žalno obleko ljubeznivo v jasni snežni belobi. Prizanesite gospodu doktorju te domišljije! — Mlad samec je! — Ko sta se bližala k bušinski grajščini, se je gospod doktor predramil iz teh sanjarij ter se nagnil k Blažku z vprašanjem: »Ali je vaš gospod močan?«

Kočijaž je pogledal z novim strmenjem vprašalca ter dejal po kratkem odmoru: »Ne preveč. Jaz bi ga z mezincem podrl na tla!«

»Prav! Morebiti bo treba, da ga siloma ukrotim. Stojte torej za sobnimi vrati, kadar stopim k njemu, ter mi prihitite na pomoč, kadar vas zakličem!«

Blažek je prav debelo pogledal. »Menda ne namerava gospod doktor« — je jecljal — »to le v šali —«

»V tako važni zadevi ne poznam šale. Kakor pravim, bo morebiti potrebno, da ga s silo ukrotim. Za skrajni slučaj take sile bodite tedaj pripravljeni! Sicer pa izpregovorim o tem poprej z gospodično.«

Precej dolgo je trajalo, predno se je kočijaž predramil iz strmenja ter uredil nejasne misli v svoji glavi. Praskal se je za ušesi, pokašljaval, oziral se na doktorja, zmajeval z glavo. Slednjič se je spomnil bičevnika, strtega ob najslabotnejšem delu svoje močne osebe, in pod vplivom tega spomina se je odločil, da izpolni doktorju voljo, pa naj velja, kar hoče! S tem odlokom je zavihnel bič nad konji.

Ko sta se pripeljala na dvorišče, je iztegnil kočijaž prst proti hiši ter se nagnil v sani s pripomnjo: »Tam-le doli stoji!«, . . .

Dr. Horlivý je pogledal na naznačeno mesto ter zapazil ondi suhega, slokega človeka v polulovski obleki, ki je z rokami divje mahal po zraku. Posebno ustvarjena, skoro do golega ostrižena glava, globoko upadle, zlobno se bleščeče oči, grapast, golobrad obraz, obrvi in ustne so se mu neprenehoma gibale in nagubavale — vse to je imelo skupaj sliko, kakršno si je bil narisal v duhu doktor iz kočijaževga pripovedovanja o svojem prvem pacientu.

Že oddaleč je sprejel bušinski gospod svojega kočijaža z grmenjem naslovov, med katerimi so značile teleban, teslo in zverina najvišje dostojanstvo. Ko pa so se sani ustavile pred hišnimi stopnicami, je razodela njegova levica goreče hrepenenje po Blažkovih kodrih, z desnico pa je stisnil doktorjevo roko tako prisrčno, da je ta skoro zaječal. Z eno sapo je rotil kočijaža, da naj mu poda bičevnik, da ga vdruči razbije na njegovi glavi, pa tudi je zahvaljeval zdravnika, da se je sam k njemu potrudil . . . »Prisegal sem«, mu je dejal, vzdigajoč dva prsta proti nebu, »da se za to Sodomo in Gomoro niti za las več ne zmenim.« Potem pa je nakrat zapazil kepe blata, nametane po saneh, ter ni skrival namena, da se kmalu obesi, ako ga Bog ne reši tako brezbožnih ljudi.

Ko je dr. Horlivý slišal te neskladne, zmešane izbruhe besnosti ter videl, kako drgetajo mišice na obrazu gospoda Drobca, je prišel do prepričanja, da njegov pacient sodi k najbolj značilnim blaznikom, kakršni so kdaj karikovali na zemlji božjo podobo. Obenem se je začudil, da ga je pacient pričakoval. Morebiti so mu natvezli kako drugo bolezen, si je slednjič mislil.

Ko se je g. doktor izlupil iz kožuha in odej, mu je zaril Drobec koščene prste svoje neprimerno velike roke v ramo ter ga vlekel za seboj po stopnicah v svojo sobo. Up doktorjev, da se bo mogel o stanu duhobolnega prej pogovoriti z gospodično, se je izjalovil. Toliko da je mogel spomniti Blažka s pomenljivim pogledom na storjeno obljubo, k čemur pa je oni pritrdil z glavo in se zoprno namrdnil.

Ko je prišel dr. Horlivý v sobo svojega pacienta, se je radovedno ozrl po njej. Gotovo se je vtisnil pošastni duh z vsemi svojimi grbami v prostorini, ki je bila prvo pozorišče njegovih prenapetosti, si je mislil g. doktor. In ni se varal. Bil je pravcati blaznikov brlog! Na golih belih stenah kakor redke oaze v puščavi kak blokovi koledarček, lestvica za kolke in nekoliko starih samokresov; na mizi, po stolah, tudi tam v ozadju na velikanski postelji z odgrnjenimi preprogami so bili razmetani z motvozom zavezani zavitki nekih zarumenelih, od miši precej oglodanih papirjev; četrtno poda je zavzemal velikanski razprostrt zemljevid, v katerega so bile semintja zabodene velike bučke z raznobarnimi zastavicami.

Predno je mogel dr. Horlivý v glavi urediti roj svojih slutenj, ga je pacient privlekel k zemljevidu in, iztegujoč k njemu svoj suhi prst, je zasikal z nekim krčevitim smehom: »Tukaj imate izvrstno opravilo! Prokleta mešanica! Vidite tamle ono vrbo na desno pri potoku in to bucko tik nje? Ondi stojim. Deset let polnih srda, ropota, potov in čečkanja v vse kote sveta; plačevati moram, da se že pripogibam — in tam stojim, stojim kakor zaklet, začaran pri oni vrbi na oni bucki! Ne morem se ganiti — še za las ne! Strela naj udari v vse to! Oni pa na nasprotni strani, ti goljufi, tatovi, lopovi, krivoprisežniki se šoperijo ter si manejo roke; rogajo se — bogme, ali je to pravica? O, ko bi ga tukaj imel, to trebušasto pošast, tega lopo — lopova!«

Zaškripal je z zobmi.

Dr. Horlivý ga je med tem na lahno prijel za roko ter po-tegnivši iz žepa uro, je tipal njegovo žilo.

Ko je po nekem času zapazil blaznik doktorjevo ravnanje, mu je siloma iztrgal roko, izbulil nanj z začudenjem oči ter zakričal: »Kaj počenjate? Zakaj me tipate po roki?«

»Bolni ste, g. Drobec,« je dejal mirno dr. Horlivý, »jako bolni!«

»Jaz bolan!?« je izbruhnil bušinski gospod poln začudenja iz sebe. »Jaz da sem bolan? Po čem pa tako sodite, gospod? Hm, bolan. Morebiti! Vraga, kdo bi ne bil bolan pri tem neprestanem

gnevu in nemiru! Verujte, da tuhtajo po dnevi in po noči, kje bi mi mogli storiti kako krivico, da, z združeno močjo delajo na to, da me oropajo premoženja, časti, vsega! Pregarjajo me kakor jelena, kadar je gosposki lov, in komaj pričakujejo trenotka, ko me zagledajo oskubnega, potrtega pred svojimi nogami. In k vsemu temu jih šunta in draži ta debeluški župan, za čigar črno dušo se bo teplo po smrti milijon najhujših vragov!»

Dr. Horlivý je spoznal iz teh divjih govorov fiksno idejo, ki je ustvarjala jedro duševne Drobčeve bolezni. Nekateri blazniki muči slutnja, da jih nekdo neprenehoma preganja, zasedami obdaja ter si prizadeva, da bi jih ponižal in uničil. V možganih bušinskega gospoda je prevzela ulogo enakega preganjalca vsa poštena občina z županom vred. Doktor je spoznal, da bo prav, ako se za nekaj časa na videz sprijazni s to fiksno idejo, in zato je dejal tolažilno: »Ali, g. Drobec, morebiti pa mu delate krivico! Kolikor jaz poznam župana, ni tako hudoben človek!»

Pacient je odskočil, kakor bi bil tik njega zasikal gad. Iz oči so mu švignili uničujoči bliski, in iz grozno stisnjenih ust se je slišalo vpitje: »Ah, tudi vi ste že v tej družbi! Tudi vi ste že člen na tej lopovski verigi, s katero se mi zateguje grlo? Tudi ta je že podmiten za to zaroto? Glej, glej! Vsi doktorji so na njih strani — morebiti radi gesla: svoj k svojemu? Sramota!» Stiskajoč pesti, škripajoč z zobmi, je letal kakor besen po sobi.

Dr. Horlivý je spoznal, da z besedami ne opravi ničesar. Uporabil je torej drugo sredstvo. Posegel je za nedrije, pod svojo suknjo ter je dejal prilizljivo: »Gospod Drobec, zares ste jako bolni! In kakšen prepih je tukaj! Ali ne bi hoteli obleči ta-le jopič — — —?»

Ni dokončal. Zvižča je bila najbrže čisto neznana lastnost gospoda doktorja.

Ko je Drobec zagledal tisti jopič, ki je sicer za blazni del človeštva koristen, vendar pa drugače jako neudoben, se je razljutil kakor bik v španski areni, kadar zagleda rdeče sukno. »Kako?!« je zavpil s penastimi usti. »Vi se drznete delati se norca iz mene — v moji lastni hiši? Tam-le so vrata — ste razumeli? Ali pa počakajte nekaj trenotkov, vam pokažem prepih, ki bo vas in vaš jopič odpihnil v prekle — — —« Pri tem je sezal po zarjavelih samokresih na steni.

Čeprav so zadnje besede pacientove izginile v nerazumljivem sikanju, je spoznal vendar dr. Horlivý iz njegovega kretanja, da se bo treba umakniti. Takrat so se ravno vrata odprla, in vstopil je

gorostas s hudomušnim nasmehom na ustnih ter s podjetno zavihanimi rokavi. Čakal je namreč po ukazu doktorjevem pred vrati in spoznal je po gospodovem kričanju, da je prišel odločilni trenotek.

Hipoma je skočil dr. Horlivý za svojega zaveznika ter ga je izpodbujal iz te zavarovane pozicije hrabro k napa du. »Prej ko prime za samokrese!«, je dostavil s strategično opreznostjo. Toda bojevitemu hlapcu je, ko je stal hipoma pred razkačenim gospodarjem, nekoliko upadel pogum. Obrnil se je napol nazaj ter zašepetal: »Ali poškodovati ga ne smemo, g. doktor! Kaj pa, če me nažene, če me spravi v ječo —?«

»Niti lasek se mu ne poškoduje! Ravnava edino v njegov blagor. Ne more vas niti nagnati, niti tožiti — morebiti da vas pozneje celo obdaruje!« je izpodbijal doktor ugovor za ugovorom.

»No, gospod doktor mora pač stvar umeti,« je tolažil Blažek glas vesti ter se je približal svojemu gospodarju.

Med tem je zgrabil Drobec samokrese, in' vzdigujoč v vsaki roki po enega, se je obrnil proti doktorju pri vratih. Zagledavši pred seboj Blažka, se je zdrznil za hip, potem pa je zaklical: »Prosim te, Blažek, vrzi tega človeka ven! Vrzi ga, izpolni mi to željo — drugače se zgodi nesreča!«

Ta mila prošnja je iznovič omajala hlapčevo nakano. Obrnivši se napol na doktorja, je gledal od njega na gospoda, pri tem pa si je zavihnili rokave. Očividno je preudarjal, na katerem izmed obeh bi poskusil svojo telesno premoč.

Na srečo pa ni trajalo predolgo to mučno stanje doktorjevo med zavihanimi rokavi ter na strel pripravljenimi samokresi. Rešil ga je iz njega sam g. Drobec, ko se je zarežal na obotavljajočega se hlapca: »No, kaj tedaj, govedo! Mar se ga bojiš? Ali te naj izpodbudim s korabačem?«

Ta nova žalitev je naklonila vago hlapčeve odločitve na stran, ki je bila gospodu neugodna. Hipoma sta ležala oba samokresa —, katera nista bila, mimogrede omenjeno, nabasana — na tleh, in g. Drobec tik njiju. Toda še na tleh se je razvnela huda borba. Besni pacient se je branil z vsemi močmi zoper blagodejni jopič, katerega mu je hotel vsiliti g. doktor s pomočjo svojega zaveznika. Končno sta mu ga vendarle vsilila. Da, pravzaprav zdravniška vnetost je potlačila v doktorju Horlivem vse usmiljenje tako, da je svojemu pacientu, ko ni jenjal vpiti »tatje, lopovi, ubijalci«, z lastnim svojim robcem zavezal usta. Potem pa je zapovedal neoboroženo žrtev, ki se je še

zmerom metala po tleh ter divje gledala, odnesti na velikansko postelj v ozadju.

Komaj so se zagnile pred posteljo zavese, odprla so se vrata, in skozi nje je stopila v sobo vitka, dražestna deklica v črni obleki. Ozrla se je s svojimi krasnimi očmi, pod katerimi sta se lesketali na bledeh licih dve solzi, plašno po sobi ter je zaklicala z najnežnejšo skrbjo: »Za Boga, kaj se tu godi? Kje pa je ata?«

V tem je zapazila gospoda doktorja; urno je obrisala z obraza solze ter si pogladila rjave lase na sencih.

Dr. Horlivý, ki je najpoprej namignil kočijažu, da odide (kar je ta storil z obrazom hudodelca po storjenem umoru), se je približal v ponosni zavednosti izvršene dolžnosti in še v ponosnejši zavednosti, da je pred malo trenutki tvegjal življenje za svoj poklic, ljubki mladenki.

Toda ta ga ni sprejela tako, kakor je po pravici pričakoval od hčere nesrečnega svojega pacienta. Pogledala je nanj ne posebno vljudno, ko jo je nagovoril: »Pred vsem pa dovolite, gospodična, da vam stavim nekatera vprašanja, tičoča se prejšnje usode in življenja vašega gospoda očeta.«

»Ah, to bo najbrže jako natanka species facti,« je odgovorila zbadljivo. Gospod doktor jo je gledal nekaj časa v nemem začudenju. Na prvi pogled ga je očarala njena tiha, golobičja krasota ta par ljubkih oči, za katerih azurjem je slutil serafa — in zdaj, kolika prevara! Spoznal je devo brez srca, ki se more brez sramu in strahu šaliti ob grozoviti nesreči svojega očeta. In vendar je imela solze v očeh!

»Nisem vedel, gospodična,« je dejal trdo očitajoč, »da vas zanima usoda vašega gospoda očeta tako malo. Ali morebiti meni ne zaupate?«

»Vas seveda ne poznam, gospod doktor, toda vaš prednik je obudil v meni nezaupanje do celega vašega stanu. Glejte, toliko let je raztegoval to nesrečno zadevo, pošiljal očetu nekrščanske račune, in kakšna je bila posledica vsega tega?«

»Ah, gospod oče je imel že pred menoj doktorja?«

»Da! Dolgo je neomejeno zaupal, dokler se mu ni pretrgala popolnoma nit njegove potrpežljivosti. Slišal je, da imate razsežno prakso« — dr. Horlivý je nekoliko zardel — »ter je poslal po vas.«

»Ne smete radi poedinca obsojati vsega stanu. Naš poklic je vzvišen, pospešujoč blagor človeštva. — V tem slučaju preostaja samo eno sredstvo: pošljite svojega očeta v blaznico!«

Dekle je stopilo nekaj korakov nazaj, oči so ji zažarele, blede lice je temno zardelo. O, kako je bila krasna v svojem plemenitem srdcu! »Gospod«, je vzkliknila, »ne pripuščam, da se vpričo mene tako govori o mojem nesrečnem očetu —.«

»Ali, gospodična —«

»Nikdar bi od vas, gospod, ne bila pričakovala, da se morete tako brezobzirno vesti do nas! Ako priznavate, da je pravda neuspešna, bi morali svojo zgovornost za to uporabiti, da oče pravdo kmalu konča! Jaz mu že zdavnaj ne smem povedati iskrene besede. Glejte, radi tega koščka zemljišča, radi katerega se pravda z mestom, je žrtvoval že skoro vse svoje premoženje in skoro deset let mirnega življenja. Živel je brez veselja, v neprestanem, mrzličnem duševnem nemiru ter je bil v nadlego sebi in drugim. Niti med ljudstvo ali v mesto ni zahajal; živel je kakor jetnik vedno pri temle zemljevidu, med temi pismi. Ves ta čas mi ni pokazal prijaznega obraza; navadno se je name le obregnil, in mislim, da je vse to spravilo mojo pomilovanja vredno mamico v prerani grob . . .« Solze so ji pretrgale končne besede.

Mlademu zdravniku se je zasvetilo na enkrat v glavi! Zdaj se je spomnil, da so vse te pravljice o bušinskem posestniku merile na njegovo pravdo z mestom, spomnil se je dr. Zajma. Razumel je vse. Njegov prvi pacient je mahoma izginil kakor vodeni brbunček. »Gospodična«, je dejal nato z zardelim obrazom in počasnim glasom, »tukaj se je naključila pomota; jaz nisem doktor juris!«

»Ah,« je vzkliknila vsa iznenadena, »vi torej niste advokat dr. Zajem?«

»Nisem! Jaz sem zdravilstva doktor, Stanislav Horlivý. Kočijaž se je pripeljal po novega doktorja, in jaz sem tudi šele pred nedavnim došel v L . . .«

Ko je to pojasnil, je pristopil k postelji, kjer se je pacient vedel ves ta čas jako mirno, razvezal mu je robec na ustih ter mu odvzel posilni jopič.

»Ali ste slišali, gospod Drobec?« je dejal v zadregi. »Nemila pomota se mi je zgodila.«

»Hvala lepa za tako pomoto,« je zagodrnjal Drobec ter skočil iz postelje, hodil nekaj časa razburjen po sobi, proste roke je iztegoval, raztezal ter grozovito grbančil čelo. Toda namah se je postavil pred samega doktorja ter se je začel tako od srca in glasno smejati, da je s tem spravil v smeh tudi dr. Horlivega, in celo gospodični se je razjasnil otožni obrazek. —

Dr. Horlivý je moral ostati v Bušinu pri večerji. Ko so v prijetno zakurjeni sobi zazveneli vitki kozarci punča, je zaklical gospod Drobec z veselim smehom: »Na vaše zdravje, gospod doktor! Izvršili ste pravi čudež svoje znanosti. Da sem po vas ter po vaš posilni jopič poslal že pred več leti . . .!«

Pozno zvečer so letele sani od Bušina do L. Blažek se je nad ojesom globoko zamislil; zaman se je trudil, da razvozla zapletene dogodke današnjega dneva. Njegov gospod mu je zaukazal strogo molčati o tem; saj bi mu itak nihče ne veroval, če bi pripovedoval ta čudoviti, neverjetni dogodek. Dr. Horlivý pa je gledal iz svojega kožuha v bleščeči sneg, in takoj mu je spletla vsemogočna domišljija bujne sanje: Videl je belo cerkev, v njej veliko, veliko luči, žvenklje na konjih so žvenketale kakor zvončki ministrantov, in on sam se je bližal k oltarju z vitko, srčkano nevesto, lepo in tihotno kakor golobičico, s plavimi očmi in rusimi lasmi. In stare ženice so si šepetale: Glejte, kak lep par! In kako slovi kot zdravnik! — Če se ne motim, izpolnile so se gospodu doktorju te zapeljive sanje. Toda to ne sodi več v našo povest . . .

(Prevedel —*diž.*)

Književne novosti

Fr. Vidic: Valentin Vodnik, der erste slovenische Dichter. (Archiv für slavische Philologie. V. Jagić. Berlin 1901. Band XXIII.)

Pod tem naslovom je prinesel zadnji seštevek Archiva für slav. Philologie prvi del obširne razprave o pevcu »Pesmi za pokušino«. Konec pride v prihodnjem letniku. — Pravi čas je, da se napiše monografija o onem možu, ki kaže v svojem življenju in značaju tip Slovence v dobrem in slabem pomenu, pravi čas za to, ker je gradivo za tak spis zdaj skoraj brezdvomno toliko zbrano, da ni pričakovati več kakih prevratu služočih odkritij. Sicer je bilo Vodnikovo delovanje že dvakrat skupno in zbrano opisano [1859: Vodnikov spomenik (Vodnik-Album) in 1890: Wiesthaler, Valentina Vodnika izbrani spisi], ali neporabljeni so še tam važni viri, ki nas peljejo v delalnico Vodnika in njegovih sodobnikov: lepo število pisem, ki se nahajajo v znanih dveh velikih Jagićevih zbornikih (»Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar« 1885 ter »Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar . . .« 1897: uvoda sta ruska). Izborni kazali teh dveh debelih knjig te hitro peljeta tja, kjer se kaj nanaša na Vodnika. — To snov je obdelal zdaj Vidic; opira pa se ponekod tudi na nenatisnjena pisma, ki jih hrani Rudolfinum v zbirki »Vodnikiana«.

Ker so ozadja Vodnikovega življenja tudi veliki zgodovinski dogodki, zato bo spis Slovence tembolj zanimal; pričakujemo torej posebnega odtiska.

— Kadar bo spis končan, bo treba izpregovoriti o njem meritorno kaj več. Za zdaj pripomnimo, da nam ni jasno, zakaj se krajevna imena slovenska izven citatov pišejo v pravopisu Vodnikove dobe (str. 391.: Gorjushe, 403.: Jeschitza), sicer pa v ponemčeni obliki. Lapsus calami je pač oblika »Mecän« 445) in »Frisinske památky« (430) brez nadznakov.

Dr. Jos. Tomišek.

Postojna, nje slavne jame in okolica. Topografično-zgodovinski opis s slikami, sestavil Fran Nedeljk o. V Ljubljani 1901, natisnil A. Slatnar v Kamniku, samozaložba, 80 str. Cena 80 h. — Med Slovenci se najbolj množi turistična literatura, in po pravici, ker naša domovina ima zares krasne, nikoli prehvaljene predele. Jako skrbno in poučno je sestavljena tu navedena knjižica Nedeljkova. Zlasti lepe so kolorirane slike: Postojna, Sovič, Vtok Pivke, Plesišče, Mali grad; pa tudi druge slike iz postojnske okapnice so skrbno izvedene. Pri opisu Rakovske doline pogrešamo podobo »drugega mostu«; kliše bi se bil lahko dobil pri »Planinskem društvu«. Na koncu knjižice so naslikane tudi »Jamske žuželke« in se nahaja tudi kopija napisov iz stare jame, ki se dajo čitati. (Ta kopija je le nemška, ker je knjižica izšla tudi v nemškem jeziku. Ravno tako je pridejani najnovejši in najpopolnejši načrt vseh jam le nemški). Tupatam se zasledi katera nepopolnost, n. pr. velika cerkev (mesto: stolna cerkev), kadunjaste doline (kotline), ponikvenice (ponornice), Hieronim (Jerolim), slovenska (Slovenska) marka, Štegberški (Šteberški), Margareta Krivousta (Širokousta), Weihard (Vajkart), Frijulsko (Furlansko), Pontafel (Pontabelj), Kobenzl (Kobencel) i. t. d.¹⁾ Tudi v zgodovinskem oziru bi bilo treba tupatam kaj popraviti. Sovič je bil že pred Rimljani naseljen (gradišče). Če se pa kje najdejo rimski novci, to še ni dokaz, da so tam Rimljani tudi stanovali; na Soviču je bil bržkone le opazovalni stolp, kakor je spoznati iz podobe na str. 24. Sredi XI. stoletja ni bilo celo Kranjsko z istrsko marko združeno. Krištofa Frankopana je imenoval cesar za poglavarja v Postojni in na Krasu, zato je ta pregnal Benečane s Kranjskega in Primorskega. Pri pogodbi l. 1522. je treba omeniti tudi še Vipavo in da so jo priklopili šele l. 1830. k ljubljanski škofiji. — Sicer je pa glavna stvar pri tej knjižici topografija, in ta je popolna. Tudi njena oblika je prav lična, zato jo toplo priporočamo našemu občinstvu.

S. Rutar.

Trenutci. Stihovi M. Sabića. Ciena 2 K. Tisak i naklada N. Pissenbergera i J. Schnürmachera kom. društva. U D. Tuzli. 16°. 225 str.

V elegantni opremi je podal mlad pesnik svoje zbrane pesmi občinstvu. Imenuje jih »odlomke nedopjevane pjesmarice«, to se pravi, da hoče še mnogo peti, ker mu ni izčrpan vir poezije. Uvodni stih V. Huga pravijo, da pesnik ne govori o samem sebi, nego da govori tudi v imenu bralcev in da tolmači njih občutke. V prologu pravi Sabić, da je pesnik iz zemlje, od nje dobiva veselje in žalost, od nje pričakuje vse sreče, dokler se ne povrne v prah. Ali ves ne izgine. Pesem ga dvigne v višine, in tako plove med nebom in zemljo med smrtniki in nebesniki.

Prva knjiga obseza ljubavne pesmi, ki svedočijo o živi in bujni fantaziji pesnikovi ter se odlikujejo z lepimi slikami, zvonkimi verzji in odbranim jezikom.

¹⁾ Čudno je stilizovan stavek na str. 30.: »Pri vhodu v jamo smo stali ob desni obali (pravilno: bregu), pri vhodu v veliko cerkev pa ob nje desni obali.«

V vseh mogočih melodijah opeva srečo ljubezni, ki ga je opojila tako, da vidi samo svojo ljubovnico, ter da segajo njegove sanje do meseca in zvezd v noči. Petnajsta pesem je krasna slika noči. Ljubica mu vadi iz srca biserje — pesmi, ljubša mu je od solnca in zvezd, ker samo zanj sije, ona mu je posula s cvetjem pot v obočano deželo, kjer se izprehajajo zaljubljenecv duše kakor sence brezsmrtnikov.

V drugi knjigi ga prešinja groza, da bi ljubezen ovenila, kakor ovenejo cvetice. Zatorej hoče uživati življenje, ker vsaka beseda o onkrajnem življenju ga opominja smrti. Kakor ugrabi neusmiljena roka roži njenega ljubovnika — karanfil, tako je pesnika strah, da mu smrt ugrabi ljubico. Strašijo ga zle slutnje. Kaj ga čaka? Novo življenje ali smrt? V »Intermezzu« čita mladenič v knjigi tajnosti, v jutro pa zadremlje ves upchan.

Tretja knjiga. Jesen v naravi, jesen v srcu. Samo ljubica čuva kakor vestalka ogenj ljubezni in zabranja, da v pesniku ne pogasne ta ogenj. Želi si proč iz šumnega sveta in nahaja mir samo v samotni poleg ljube in svojega deteta. Včasih pa mu duša hiti v lazurne višine (ta izraz, kakor mnogi drugi, se vendarle prevečkrat ponavlja), a na vabilo ljube se vrača zopet pod domači krov, in mir se vrača v njegovo dušo. Zopet se mu rode nove nadeje, in iz prsi mu se vzdigne vzdih kakor sužnju, katerega obsije solnce svobode.

Pesmi teh treh knjig so izliv intimnih želj in teženj pesnikovega srca. V četrti knjigi razpravlja bolj občenite filozofske predmete. V pesmi »Homo« pravi, da človek z nogo obija tla zemlje, a glava mu je med zvezdami. Javljajo se pa otožne misli o zvršetku pozemeljskega življenja. (Staze života. Ja bih htio . . .). Noč ima posebno magijsko moč do pesnikove bujne fantazije. V njej vidi pesnik vrt, kjer leta njegova domišljija, fantastične prikazni skačejo okolo njega ter ga vabijo v svoje kolo (Noči. Favente nocte). Tudi prirodne slike (n. Vesper) so uspele. Tragični trenotki v življenju so predmet drugim ginljivim pesmim (kraj kolievke, Pod pendžerom). Druge propovedujejo humanizem (Zlatne zvezde). »Dva glasa«. Pesnik vprašuje sfingo, kaj bode ž njim po smrti (cf. Dokle?). Odgovor iz vseмира pravi: »Uživaj, dokler si na svetu«, a drug glas pravi: »To življenje je san, in šele kadar stopiš na vrata tajnosti, se zbudiš.« Zato tava pesnik med uživanjem in preziranjem zemeljskih slasti. »Vita et mors«. Povsod je življenje, a povsod za petami tudi smrt; iz ostankov pa klije novo življenje. Pesnik je v vednem dvomu in strahu (Savij meni oko vrata. Kot, U mutnoj vrevi. Altitudo. Zvezdama). Pesnik boluje od slabosti, ker je brez energije, da bi dosegel svoje ideale. On sam vidi, da je povsem nesamostojen. (Ja sam). Zato si želi, da bi se iz pozemnega črva izpremenil v metulja, ki hiti proti svetlobi. Prišel pa bode dan smrti, ki ga reši.

Sabić je pravi pesnik od milosti božje, ki ve ganiti čitalca in zanimati za svoje dvome.

R. Perušek.

Slovensko gledišče

A. Drama. — »Kontrolor spalnih vagonov« seveda ni literarna, nego samo glediška igra, spisana za zabavo. Polna je komičnih prizorov, cenjenih dovtipov, in kdor se hoče smejeti, se lahko nasmeje ob tej šali. Igral se je

»Kontrolor« dobro. — Čisto kaj drugega je Roseggerjeva drama »Na sodnji dan«. To je socialna drama, polna pretresljive tragike, ki ima sama na sebi veliko literarno vrednost. Rosegger je zajel svojo snov iz proletariata. Glavna oseba je občinski revež, ki ustreli v silobranu logarja, a ljudje ga dolže, da ga je ustrelil iz maščevanja. Igra ima veliko ginljivih prizorov in pristnih tipov iz gorenještajerskega milicuja. Za kontrast je drugo dejanje, ki nam odkriva življenje v ječi v drastičnih podobah. S predstavo smo bili popolnoma zadovoljni. — »Hanice pot v nebesa«, ki jo je spisal G. Hauptmann, je apoteoza človeškega trpljenja. S človekom, ki po krivici trpi, kakor je trpela mlada Hanica v hiši svojega očima, imajo usmiljenje višje moči in ga poplačajo po svoje. Drama je zmes realizma, naturalizma in simbolizma, a ta zmes je združena v harmonsko celoto tako krasno, da vidimo pred seboj poezijo. In to je končno glavna stvar! Uboga koč, kjer umira Hanica, družba, ki stoji ob njeni postelji, na drugi strani pa čreznaturni svet, ki se kaže v Haničinih sanjah (Kristus in angeli) — to naredi na gledalca globok vtisk, in oko se ne ubrani lahko solzam. Če še omenimo, da spremlja na primernih mestih dejanje godba, označili smo, da je ves ensemble preračunjen tudi na vnanji efekt. Naj tudi kdo reče, da je »Hanica« sentimentalna stvar, vendar je umetniško delo, in Hauptmann je dokazal z njim, da je pesnik. Igrali so »Hanico« jako dobro, zlasti je bila izborna v svoji igri predstaviteljica Hanice same. — »Ženski jok« je burka srednje roke, a če se uprizarja tako dobro, kakor se je, doseže svoj namen — smeh.

Nekateri igralci, posebno slovenski, govore v novejšem času na odru posebno radi v navadnem pouličnem narečju, in to tudi v resnih dramah. To razvado moramo odločno grajati! Tako smo zadnjič v »Hanici« slišali izgovarjati moriv'c namesto književne pravilne izreke morilec. Reči bi se še smelo morivec, nikdar pa ne moriv'c! V Roseggerjevi drami se namesto lovca rabi tudi čisto po nepotrebnem večkrat dialektna spaka »jager«. Čemu? V resnih dramah se ima govoriti čista slovenščina, samo v burkah in ljudskih igrah je narečje nekako opravičeno. *Onjegin.*

B. Opera. — »Glumači« (Pagliaci) so se že predstavljali pred dvema letoma; zanimanje je bilo veliko, ker je bila tudi letos glavna naslovna uloga v mojstrskih rokah g. Olszewskega, ki je bil tudi kot »Bajazzo« izvrsten pevec in igralec. — »Nedo« je pela kakor pred leti gdč. Nočmi tudi letos izvrstno. Na gdč. Nočmi bomo skoraj tudi napram drugim glediščem ponosni, in je od ambicije resne umetnice pričakovati izreden napredek (naj skromne gaže pri našem gledišču ne bodo merilo za umetniško delovanje). — Gosp. Nollu kot »Beppo« je bil pred leti v prologu boljši. — Gosp. Wildner ima še preveč treme, zato je njegova igra bila v nasprotju z ulogo zaljubljenega, vročekrvnega, smelega, zapeljivega Cania, in je to kvarilo vtisk petja; s svojim svežim, še dosti krepkim baritonom bo dosegel že lepši uspehe. — Harlekina je pel g. Krampera povoljno.

Predstava »Tannhäuserja« je uspela vobče jako dobro. G. Olszewski se je odlikoval kot Tannhäuser; bil je vseskozi dovršen, tako da ima kritik le hvaležno nalogo priznati, da je g. Olszewski izboren pevec Wagnerjevih oper, kar pomenja vsekakor dosti, ker ravno te zahtevajo dovršenega petja in igre. — Gdč. Nočmi je bila kot Venera krasna v igri in je pela s finim čutom prekrasni part, ki zahteva tudi cele umetnice; moderiranje glasu spočetka bi pa bilo ulogi na korist. — Gdč. Nedbalova kot Lizabeta je imela krasen nastop; pozna se ji, da je temeljito muzikalno izobražena. Če pa v vseh partijah morebiti ni po-

polnoma uspela, je treba pomisliti, da je na odru še začetnica. Pela je vobče z jako lepim uspehom, najbolje pa pri nastopu v Wartburški dvorani.

Mesto obolelega g. Nollija je nastopil v ulogi Wolframa v. Eschenbach odličan gost zagrebške opere, g. pl. Vulaković, ki si je mahoma pridobil naše simpatije. Pevec ima krasen, v vseh legah polno in čisto zvoneč, uglajen bariton, izborna igra, eleganten, siguren nastop, ki nas takoj preveri, da mu uloga ne dela najmanjše težave, da smemo mirno slediti in uživati kras njegove uloge. — S »Hermanom« g. Vašička smo bili lahko zadovoljni, in treba priznati, da je bil v pevskem oziru dober, osobito je v moškem septetu izborna in sigurno v težki basovski ulogi nadvladal; v nizkih basovskih partijah je doma. — Pesem mladega pastirja je pela (sopran) gdč. Romanova jako lepo. Manjše uloge so bile v rokah g. Krampere (Walter v. d. Vogelweide), g. Wildnera (Biterolf), g. Liera (Henrik Schreiber), g. Štamcarja (Reimar v. Zweter), ki so osobito težkemu moškemu septetu pripomogli do častnega uspeha. Zbor, orkester in režija so bili razmeroma še dosti dobri.

Dne 21. decembra l. l. se je uprizorila prvokrat opera »Smiljana«, katero je uglasbil naš rojak, dobroznani skladatelj g. F. S. Vilhar. (Opera je izšla tudi v tisku in obsega 186 strani; tiskala se je pri »Engelmann & Mühlbergu« v Lipskem. Dobiva se pri skladatelju samem v Zagrebu (Rajnerova ulica) in pri gosp. Lav. Schwentnerju v Ljubljani za 10 K). Dejanje se vrši na hrvaško-bosenski meji, in sicer za časa zasedanja Bosne. Smiljana je hči Gjokana, krčmarja (sopran, bas); snubita jo Marko, bogat seljak, in njega pastorek Nikola (bariton, tenor). Manjše uloge imajo Božo, mlad seljak, in njegova sestra Marica (bariton, alt) in Marta, vaško dekle, pa sodni sluga (mezzosopran, bas). V zboru nastopajo ljudstvo, fantje in dekleta.

Kratka vsebina libreta (napisal Milan Krekovič, na nemško prevela Alojzija Martini) je ta-le: Smiljano snubita Marko in Nikola. Smiljana odbija ponudbo Marka in ljubi Nikolo, ki je pa še kot pastorek odvisen od Marka, ki hoče s silo si pridobiti Smiljano s tem, da proda hišo Gjokana, očeta Smiljane, ki je pri njem zadolžen za 600 forintov. To izvemo iz prvega dejanja, ki se začneja z zborom deklet pri vodnjaku, kjer to novico o Markovi nakani Marta Marici in ta Smiljani in Nikoli razodeneta. Nikola in Božo skleneta pregovoriti trdosrčnega Marka. Marko se ne da pregovoriti. Gjokan, ki je ta dolg napravil po lastni krivdi, pijančevanju in brezbržnosti, se prepozno kesa in sklene hišo raje zažgati, nego da jo dobi Marko. Vrš se to v 2. dejanju, in ko se vrši licitacija in dobi hišo Marko za 1 forint nad sklicno ceno (za 601 forint), zažge Gjokan hišo in se vrže v plamen, da tudi sam umre. V tretjem dejanju se poslovi Nikola od Smiljane in gre na 3 leta k vojakom — obljubita si zvesto ljubezen, Nikola svari še Smiljano pred nakami Marka. Marko se po odhodu Nikole približa Smiljani in ji pove, da jo ljubi, ter opisuje vse ugodnosti, ki bi jih imela na njegovi strani. Razodene ji, da Nikola ne bode nič imel, ker mu mati nič zapustila ni, in slednjič premami gizdavo Smiljano z zlato verižico; njegova je, a ta prizor z ozadja zapazi tudi Marta, ki v pričetku četrtega dejanja, ko gre z drugimi v cerkev, to raznese. Smiljana to taji; pustijo jo samo. Nikola se ravno vrne, Smiljana ga ne zapazi, ko ji oči od zadaj prišedši zatisne, in misli, da je to Marko, in vzklikne »Pusti me, Marko!« S tem se je izdala, njenim besedam Nikola več ne verjame, sluti preobrat, in ko se ljudstvo iz cerkve vrne, se tudi prepriča, ker jo Marta razkrinka, iztrga zlato verižico od vratu, ko se ravno

tudi Marko približa, katerega hoče Nikola pobiti. Nad Smiljano se sicer noče maščevati, a tudi zanjo ne mara več — prepozno se kesa Smiljana. Vsa obupana zastonj prosi kleče Nikolo odpuščanja in se vrže v bližnji prepad — zbor za poje molitev za njeno dušo; konec opere.

Naslovna stran operne partiture sama nosi opombo: »u duhu hrvatske narodne glazbe« glazbotvorio F. S. Vilhar; s tega stališča je treba tudi vrednost in važnost te opere presojati in ji priznati ne le prvenstvo med opernimi deli slovenskih skladateljev, ampak tudi, da je odlične umetniške vrednosti sploh, in posebe še z ozirom na narodno glasbeno podlago, na kateri je skoziinsko zasnovana. To je prava narodna glasba, po vzoru čeških mojstrov glasbenikov, osobito Smetane, ki si je ravno s svojo »Prodano nevesto« pridobil zaslug na tem polju in s tem ne le samega sebe očastil in povzdignil, ampak ves češki narod proslavil in priboril tudi češki operi sijajen vstop na najslavnejše odre — v dunajsko dvorno opero in druge. Opera ima krasne arije, lepe recitative, odlične enemble. Naj na nekatere tukaj opozorim: Marice: »Na što cvatu ruže meni«; Nikole: »Ne boj se, Smiljana, ko hrast u gori«, »Oj vilo oj«, »S Bogom srečna, nado oj«, »Listaj, goro zelena«, »Glava šumi, duša drhće«; Smiljane: »Mili moj Nikola«, »K Tebi vapi duša moja«, »Krasno mu lice, mračno ko noč«; Gjukana: »Čašice, oj čašice milena«. »Sruši se, dome«; Marka: »Ti si mlada«, »Budi ženom meni ponosita«; čveterospjev: »Glej kako lanac«, trospev: »Neka nam ljubav bude nježna«; zbori: »Krasno li je sestre mile«, (vile) »Naše kolo ljubko« in kolo »Tko će kolo voditi« in molitev »Majko božja«. Orkestracija je jako prikladna, prijetna in na posameznih mestih prav blesteča, kakor predigra 3. dejanja, in nekateri odstavki »ouverture«, o kateri pravi francoski kritik v »Revue international de Musique«, »da je pisana v visokem stilu in da spominja s svojo konstrukcijo najlepših klasičnih ouvertur«. Opera je bila prav dobro naučena in je ob navzočnosti g. skladatelja sijajno uspela, tako kakor se sam g. P. S. Vilhar ni nadejal; bil je iznenaden. (Zakaj ni v Zagrebu tako uspela?) Gosp. skladatelja je občinstvo opetovano burno klicalo na oder po drugem dejanju, in Hrvatje v Ljubljani so mu poklonili veliko lavorjevo liro s krasnimi trakovi v narodnih barvah (zakaj pa ne tudi »dramatično društvo«? to treba pri prihodnji priliki popraviti); tudi konci opere je moral opetovano na oder gosp. skladatelj. Solisti, zbor in orkester pod vodstvom gospoda kapelnika Tomaža so častno rešili svojo nalogo. Gospici Nedbalova (Smiljana), Romanova (Marica), gospod Olszewski (Nikola), Vašiček (Gjukan) so bili odlični v petju in igri, gospod Polašek (Marko) je bil prav dober, in ga je občinstvo kot gosta z burnim aplavzom odlikovalo; isto tako nas je jako prijetno iznenadila s krasnim petjem in izborno igro gospica Bitenčeva (Marta); tudi gospod Wildner (Božo) je bil prav dober — vidno lepo napreduje v petju in igri.

Pelo se je v hrvaškem jeziku, izvorno.

Hvala in slava torej vsem, da se je delo našega rojaka tako skrbno nastudiralo in sijajno uprizorilo. »Smiljana« je uspela popolnoma in se rehabilitirala za neverjetni neuspeh pred leti v Zagrebu. »Smiljana« mora ostati na repertoirju našega gledišča kot odličnejše glasbeno delo našega rojaka, in želeli je le, da najde sedaj tudi pot na druge odre bratskih in drugih narodov in tako vredno proslavi ime F. S. Vilharja in njega narod Slovence.

L. Pahor.

Splošni pregled

† Andrej Kragelj, gimnazijski profesor v Gorici, je umrl 1. decembra. Kragelj je bil odličan učitelj filologije in se je pečal tudi s pisateljevanjem. Najvažnejša plodova njegovega peresa sta preveda »Ilijade« in »Odiseje« ki ju je izdal v vzorni prozi za slovensko mladino.

Ljubljansko vseučiliško vprašanje je bilo prišlo dne 6. decembra v parlamentu kot nujen predlog na vrsto. Nujnost se je odklonila. Za nas so glasovali vsi slovanski poslanci — izvzemši seveda brate Poljake, ki jih zastopa in vodi požidovljena kozmopolitska neslovanska »žlahta« (plemstvo). Nemški poslanci so pokazali ob tej priliki svojo »herrenvolkovsko« megalomanijo in svoje načelno nasprotstvo vsaki ravnopravnosti. Spretno jih je zavrčal naš poslanec dr. Ploj. Od naučnega ministra bi bilo ob taki važni kulturni zadevi pričakovati več nego peščico diplomatskih fraz. Pa četudi s prvim naskokom nismo dobili trdnjave v svoje roke, ne smemo obupati. Ta prvi neuspeh mora samo pomožiti našo energijo v boju za naše pravice. Agitacija za vseučilišče se mora šele sedaj prav živahno razviti in se res tudi razvija. Odnhati ne smemo ni za las od svojih teženj, marveč z vso zakonito močjo trkati, dokler se nam ne odpro vrata.

Javna predavanja v Ljubljani se po programu nadaljujejo. Preteklega meseca sta predavala v »Mestnem domu« zdravnika doktorja gg. Praunscis in Krajec o sestavi človeškega telesa, in to tako, da je eden izmed njiju z modeli nazorno kazal to, kar je drugi z besedami razlagal. Omenjena dva gospoda zdravnika sta si bila izvolila prav primeren predmet, saj je znano, da poprečni človek najmanj pozna — samega sebe. Na podlagi somatologije se more šele razlagati higijena, o kateri bosta ta dva zdravnika bržčas predavala še letos. — Tik pred Božičem (22. dec.) je predaval gospod sodni svetnik Wenger o civilnopravnem redu in o stvareh, ki so s tem vprašanjem v zvezi. Vsa predavanja so bila doslej dobro obiskana, in upamo, da jih bode občinstvo čimdalje rajše obiskovalo. Odkrito rečemo, da so ta javna predavanja v Ljubljani poleg gibanja za vseučilišče najveselejši pojav v socialnem življenju naše metropole v zadnjih mesecih.

Dvořakov večer »Slov. umetniškega društva« se je praznoval 8. dec. v »Narodnem domu«. Za proslavo največjega skladatelja sedanosti, Slovana Dvořaka, so se bile izbrale same Dvořakove skladbe za petje, klavir in gosli. Na klavirju sta igrala z virtuosno tehniko g. prof. Procházka in gospodična primadona Nedbalova, na gosli je godel g. Vedral, a pesmi so peli: gospodične Nedbalova, Noemi in Romanova ter gospod Vašiček. Ravnatelj »Glasb. Matic«, gospod Gerbič je predaval o življenju in umetniškem delu velikega Dvořaka. Večer ni bil hrupen, a tam pristrčnejši. Prisostvovalo je izbrano občinstvo.

Trpinčenje poljskih šolarjev na Poznanjskem. Poljakom, ki jih je na Nemškem nad 3 milijone, se v najnovjšem času hudo godi pod nemško peto. Ali kar se je bilo zgodilo meseca novembra v Wřesnu na ondetni šoli, o tem bi se zgražal nemara sam rajni železni kancelar! Do najnovjšega časa se je na Poznanjskem vsaj krščanski nauk učil med poljskim prebivalstvom v poljskem jeziku, ali sedaj morajo katcheti tudi svoj predmet učiti samo v nemškem jeziku

— makari ga šolarji razumejo ali ne! Ves poljski narod na Nemškem je protestoval proti takemu nasilstvu, ali zaman! Otroci pa v šoli v Wfešiu niso znali in niso hoteli odgovarjati katehetu na nemška vprašanja. Nato je ukazal okrajni šolski nadzornik 14 »upornih« šolarjev pretepsti! Da se državna oblast maščuje nad nedolžnimi otroki s trpinčenjem, to presega vse meje, in nemško-pruski kulturtragerji so pokazali, da so v bistvu svojem hujši barbari nego Turki. Sicer smo slutili že v znanih »hunskih govorih« čingiskanske instinkte, čitali smo potem, kako so Prusi trpinčili kitajske rodoljube, ki se hočejo iznebiti tujih pijavk — ali da bi se Prajzi ne sramovali v XX. stoletju trpinčiti otrok, tega svet ni verjel. Starišem trpinčenih otrok je seveda zavrela kri, in demonstriali so proti nemškemu šolskemu tiranstvu na glasen način, zato pa so bili, ker so kot dobri stariši branili svoje otroke, kakor volkulja brani svoje mladiče proti zverem-razbojnikom, v Gneznju obsojeni na zapor. Ves poljski narod po vsej Evropi se je dvignil zoper prusko tiranstvo že s tem, da je nabiral denar za zaprte očete in matere. S Poljaki simpatizujemo vsi drugi Slovani. Nedavno, 18. decembra je prineslo »Novoje Vremja« uvođen članek, v katerem v imenu ruskega naroda izreka Prusom svoje zaničevanje in Poljake zagotavlja simpatij ruskega javnega mnjenja. »Mi, Poljaki in Rusi« — piše »N. Vr.« — »smo Slovani in smo si drug drugemu veliko bližji nego Nemcem. Kri ni voda!« — Tudi po Slovenskem imamo veliko »Wfešiovc«, koder se slovenskim otrokom, če ne še s palico, pa z birokratsko zvijačo in pedagoško borniranostjo ubija v glave tujščina (nemščina, italijanščina in madjarščina). Slovanskim otrokom slovanskih šol! Vsakemu svoje!

Prve nagrade Nobelove ustanove je prisodila švedska akademija v Stockholmu meseca decembra sedmerim možem. Kakor znano, se ima v zmislu Nobelovega testamenta vsako leto iz obresti kapitala, znašajočega nad 30.000.000 K, razdeliti po kakih 100.000 kron najodličnejšim zastopnikom znanosti, tehnike, umetnosti in razširjateljem humanitete. Razume se, da je bil ves svet radoveden, kateri so tisti izvoljenci, ki dobodo pri prvi razdelitvi omenjene premije. Ti možje so: Henri Dunant in Frédéric Passy (za mir), Emil Behring (za medicino), Viljem Röntgen (za fiziko), Jakob Hendrik van t' Hoff (za kemijo) ter Sully Prudhomme in Frédéric Mistral (za pesništvo). Kajpada časniki sedaj mnogo kritikujejo razdelitev teh prvih nagrad. Kolikor nam je znano, so vobče ti časniki še zadovoljni z vsemi nagradami — samo francoskemu liriku Sullyju Prudhommeu je ne privoščijo. Pravijo, da je ni zaslužil. Prudhomme da je pač napisal dolgo vrsto gladkih stihov z nežnimi mislimi, drugače pa da ni nikak »velik«, še manj svetoven pesnik. Časniki so pričakovali, da dobi literarno nagrado Tolstoj, Ibsen Björnson ali Zola, morebiti tudi Sienkiewicz . . .

Izkopi v Turkestanu. Angleški učenjak dr. Stein je izkopal v Turkestarskih puščavah ostanke nad 2000 let stare kulture. Globoko pod peskom in sviščem je našel na nekem kraju celo mesto z dobro ohranjenimi hišami in templji. Dr. Stein sodi, da je bil narod, čigar mesto pokriva zdaj pesek, nekdanj posredovalec med kitajsko in zapadno asirsko, perzijsko in grško kulturo. Stein je našel tudi kitajske in tibetanske rokopise, skulpture in druge starine.

